

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra českých právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Ústavní vývoj Československa od roku 1920-1969

Zpracoval: Martin Žížala
Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Beránek, Ph.D.

Plzeň, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací s názvem Ústavní vývoj Československa 1920-1969 vypracoval samostatně s použitím úplného výčtu citací informačních pramenů uvedených v seznamu, které je součástí této práce.

V Plzni dne: 29.3. 2013

Martin Žžala

Poděkování

Velmi rád bych poděkoval a vyslovila uznání všem, kteří mi pomáhali při vzniku této práce. Především JUDr. Petru Beránkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce za trpělivé vedení a množství praktických rad, a také za to, že mi vždy ochotně pomohl cennými informacemi.

Martin Žížala

1 OBSAH

2	Úvod	3
3	Vymezení pojmu ústava	5
3.1	Pojem ústava.....	5
3.2	Historické souvislosti vzniku ústavního práva	5
3.3	Obsah ústavy	6
3.4	Funkce ústavy	7
3.5	Dynamismus a stabilita ústavy	9
4	Ústava Republiky Československé 1920	11
4.1	Vznik Československé Ústavy 1920.....	11
4.1.1	Ústavní zákony.....	11
4.1.2	Související zákonodárství	11
4.1.3	Novelizace prozatímní ústavy	13
4.2	Ústava Republiky Československé 1920.....	16
4.2.1	Preambule	17
4.2.2	Uvozovací zákon	18
4.2.3	Ústavní listina Československé republiky.....	19
5	Období nesvobody a okupace (1938 – 1945)	34
5.1	Ústavní zákon č. 209/1938 Sb. a ústavní zákon č. 328/1938 Sb.....	34
5.2	Ústavní zákon č. 330/1938 Sb.	39
6	Ústavní vývoj 1945 – 1948	41
6.1	První a druhá pražská dohoda	41
6.2	Třetí pražská dohoda.....	43
6.3	Ústavní zákonodárství	43
6.3.1	Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., ze dne 11. dubna 1946, o ústavodárném Národním shromáždění.....	45
6.4	Příprava Ústavy 9. května 1948	45
6.5	Přijetí Ústavy 9. května 1948.....	46
7	Ústava 9. května 1948.....	48
7.1	Prohlášení	48
7.2	Základní články	49
7.3	K jednotlivým kapitolám	51
7.3.1	Kapitola první, práva a povinnosti občanů (§ 1 - § 38).....	51
7.3.2	Kapitola druhá, Národní shromáždění (§ 39 - § 66).....	52
7.3.3	Kapitola třetí a čtvrtá, Prezident republiky a vlády (§ 67 - § 92).....	52
7.3.4	Kapitola pátá, Slovenské státní orgány (§ 93 - § 122).....	52
7.3.5	Kapitola šestá, Národní výbory (§ 123 - § 133)	54

7.3.6	Kapitola sedmá, Soudy (§ 134 - § 145).....	54
7.3.7	Kapitola osmá, hospodářské řízení (§ 146 - § 164).....	54
7.3.8	Kapitola devátá a desátá, Obecná, závěrečná a přechodná ustanovení (§ 165 - § 178)	54
7.3.9	Související zákonodárství	55
8	Ústava Československé socialistické republiky.....	59
8.1	Příprava a přijetí ústavy	59
8.1.1	Ústava 1960.....	59
9	Ústavní zákon o československé federaci (1968/9).....	65
10	Shrnutí.....	69
11	Závěr.....	74
12	Seznam použité literatury	76
13	Cizojazyčné resumé.....	78

Motto:

„Ústava nám dává právo jít za štěstím. Cestu k němu si ale musí najít každý sám.“

Franklin Benjamin

Téma své diplomové práce: „Ústavní vývoj Československa od roku 1920-1969.“ jsem si zvolil z důvodu náklonnosti k dějinám obecně. K lepšímu pochopení současných souvislostí v aktuální ústavě je dobré znát souvislosti v ústavách předešlých. Proto jsem si vybral téma, které je z důvodu českých dějin významné i z důvodu jednotlivých etap, které se v letech 1920-1969 odehrávaly a jsou důležité pro československé dějiny.

Za jeden z cílů své diplomové práce považuji objasnění důležitých bodů či odlišností jednotlivých ústav a poukázat na, dle mého názoru, důležité poznatky. V neposlední řadě se pokusím srovnat nejdůležitější stejnorodosti či rozdílnosti jednotlivých ústav. Mezi další cíle obecně-teoretických kapitol, kam patří zejména kapitola první je popsat jednotlivé pojmy a body, o které se opírám po zbytek své diplomové práce.

Práce je členěna na 9 kapitol, které se dělí na různé počty podkapitol. Základ práce tvoří kapitola druhá o ústavě z roku 1920, kapitola pátá o ústavě z roku 1948 a kapitola šestá o ústavě z roku 1960. V první kapitole se snažím poskytnout zejména teoretický rámec pojmu ústava a i jeho historický rámec. Pojem ústava je znám od XVIII. století a v tomto smyslu je znám široké veřejnosti až dodnes. Nadále se věnuji tradičním obsahovým a strukturovým náležitostem ústavy. Třetí podkapitola se věnuje funkcím ústavy a v neposlední řadě se zde věnuji dynamice a stabilitě ústavy. Druhá kapitola popisuje ústavní vývoj na našem území od vzniku Československa v roce 1918 až po přijetí ústavy dne 29. 2. 1920. Ve čtvrté kapitole se věnuji Období nesvobody a okupace, které je významným rokem 1939, kdy území republiky byla obsazeno Německem a které skončilo prvním dnem svobody československého státu, tj. 5. května 1945. V páté kapitole uvádím Ústavní vývoj roku 1945-1948, ve kterém formálně platila ústava z roku 1920. V podkapitolách se věnuji zejména třem pražským dohodám, které mají hlavní podstatu v definici vztahů a distribuci pravomocí mezi českými a slovenskými právními orgány. Šestá kapitola s názvem Ústava Československé republiky, kde se snažím přiblížit jednotlivé důležitosti v této ústavě a poskytnout určitý teoretický rámec.

V sedmé kapitole popisují Ústavu Československé socialistické republiky z roku 1960, často též nazývaná jako ústava socialistická. V tomto období je významné zejména období, kdy jsme se jako stát, přeměnily dle ústavy na Československou socialistickou republiku. V osmé a zároveň poslední kapitole se věnují Ústavnímu zákonu o československé federaci z roku 1968/1969. Toto období bylo velmi významné pro rok 1968, kdy se Československý stát změnil ze státu unitárního ve stát federativní, což znamenalo, že z Československa se stal stát složený z České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky. V závěru práce jsem se snažil porovnat všechny ústavy, kterým se věnuji ve své práci a upozornit na jejich odlišnosti.

V diplomové práci jsem vycházel z odborné literatury a dostupných zdrojů (periodik).

3 VYMEZENÍ POJMU ÚSTAVA

3.1 POJEM ÚSTAVA

Slovo ‚ústava‘ je zavedeno v XVIII. století v mnoha významech. Ústava předně znamená schopnost ‚zřizovat‘, ‚formovat‘. Od konce XVI. století byl výraz ‚základní zákon‘ pro popis těch norem, které upravují statut francouzské monarchie. S demokratickými revolucemi moderní historie se začíná vyvíjet moderní ústavnost. Jejím základem jsou deklarace, právní akty, ústavy, rozhodnutí ústavních soudů, atd. Tyto akty jsou v historii obvykle výsledkem situace, kdy nová politická autorita (koalice) zakotvuje politické a právní principy nového zřízení. Již od XVIII. století se na světě začíná užívat pojmu ‚ústava‘ jako aktu vymezujícího základy zřízení státu a v tom smyslu toto slovo dnes existuje ve většině jazyků světové lidské kultury.¹

3.2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VZNIKU ÚSTAVNÍHO PRÁVA

Ústavní právo se vytvořilo jako samostatná a autonomní oblast ‚národního práva‘ na přelomu 19. a 20. století. Tato skutečnost souvisí se zvláštností a sociálním předurčením ústavního práva. Tento typ práva je předurčen k tomu, vymezit zájmy člověka před pokusy veřejné moci, případně jejích orgánů, resp. úředních osob. Za tím účelem je nezbytné omezit veřejnou moc striktními hranicemi práva a současně zamezit zneužití a svévole ze strany státní moci.² Významnou roli při formování myšlenky psané ústavy sehrála anglická revoluce. Během ní byly vypracovány různé projekty ústav v moderním významu jako např. verze tzv. Dohody lidu (Agreement of the People) v letech 1647 – 1649. Nakonec až O. Cromwell v roce 1653 prosadil přijetí jediné anglické ústavy jako psaného dokumentu. Tento Nástroj vlády (Instrument of Government) byl ovšem především organizačním předpisem. V plné formě se tak moderní stát s ústavou začíná projevovat až koncem 18. století v podobě ústav amerických kolonií, USA (1787), Francie. Vývoj těchto ústav je dále charakterizován tím, že v první fázi vývoje je hlavní pozornost věnována organizaci státní moci a její dělbě (USA 1787, Francie 1791). Postavení jedince je často upraveno ve zvláštních

¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-90-2., s. 37

² Tamtéž, s. 23-24

prohlášeníh a chartách. V USA bylo dodatečně k ústavě přiřazeno v roce 1791 v podobně prvních 10 dodatků (tzv. Bill of Rights).

Ve druhé fázi úprava vztahu státní moci a jedince (spolu s otázkou samosprávy) stává integrální součástí všech psaných ústav a jedním z nejvýznamnějších znaků moderního konstitucionalismu. Vzorem takové ústavy byla např. Ústava Belgie z roku 1831, na kterou navázala celá řada ústav 19. století. V našich podmínkách to byla ústava Pillersdorfova (1848) a zejména tzv. prosincová ústava z roku 1867. Tento trend ústavního vývoje se projevil po první světové válce v ústavách nově vzniklých států. Jedinec není jen chráněn, ale obecně (ne jen majetní) získává právo na účast při řízení veřejných záležitostí. Jde zejména o všeobecné volební právo. To je charakteristický znak ústav po 1. světové válce, ale i reforem ústav 1. generace. Patří sem ústavy Výmarské republiky z roku 1919, ČSR, Rakouska (1920), Polska, Jugoslávie z (1921), Španělska (1931). Dalšími výraznými typy ústav tohoto období byly ústavy SSSR z roku 1936 (tzv. Stalinská) a polská z roku 1935, která vyjádřila krach demokracie ve střední Evropě. ‚Osobě prezidenta soustředěna jednotná a nedělitelná státní moc.‘ Uvádí čl. 2.

Konečně ve 20. století ve třetí fázi do obsahu ústavy stále více proniká zakotvení cílů státní činnosti a hodnot, kterými se má státní moci vázat. Je to důsledek obou světových válek a masových forem porušování lidských práv v totalitních státech. Proto se s takovými ustanoveními setkáváme zejména v ústavách Japonska (1947), Itálie (1947), SRN (1949), Řecka (1975), Portugalska (1976), Španělska (1978) nebo postsocialistických zemí.³

3.3 OBSAH ÚSTAVY

Obsah ústavy se vymyká klasickému obsahu obecné právní normy jako pravidlu chování. Ústavní materie vyjma obecných práv občanů a volebního práva se z pohledu občana či nestátních právnických osob může zdát odtažitá od každodenního praktického života. Ústava tak někdy stojí v povědomí veřejnosti spíše jako předmět politiky. V tom smyslu jde především o normativně vymezující postavení subjektů práva, jak již řečeno, např. občana, poslance, místního orgánu samosprávy, ústavního soudu, prezidenta,

³ FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J. *Základy státovědy*. Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 352 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. ISBN 80-210-1575-6., s. 62-63

vlády, aj. Typickou zvláštností ústavy též je, že upravuje obecné principy právních vztahů. V ústavě mohou být i nezřídka politické deklarace, jejichž právní význam a závaznost bývají diskutovány.

Ústava má svůj typický historicky se složitější obsah. V tom smyslu je typickým obsahem úprava:

1. charakteru daného státu a práva, principy veřejné moci,
2. postavení člověka a občana, vztah společnosti a státu k jedinci,
3. organizace veřejné, zejména státní moci, základy struktury státních orgánů,
4. vertikální struktura (členění) státu.

Ústavy případně dále upravují další otázky související s veřejnou mocí a suverenitou, jako jsou státní symboly, zásady kontinuity s předchozím ústavním řádem, vztah k mezinárodnímu právu, atd. Globální instituty ústavy jsou dále v samotné ústavě případně konkretizovány v tzv. konkrétní, resp. dílčí instituty ústavy (např. v rámci Moci soudní podle Ústavy ČR upraven Ústavní soud ČR a základy řízení před Ústavním soudem).⁴

3.4 FUNKCE ÚSTAVY

Klasifikace mohou být skutečně rozmanité. Nejobecnější je podle chápání ústavy. Tak rozlišujeme:

1. funkci právní (ústava jako norma norem, základní zákon), která vychází z vyšší právní síly ústavy jako základu a vrcholku právního řádu,
2. funkci politickou, podle které ústavy vyjadřují i základní politická pravidla hry o moc,
3. ideologickou, podle které jsou výrazem zaměření určitého státu a společnosti. Tuto funkci plní, i když v nich o ideologii (např. vědecký světový názor, náboženství) nepadne ani slovo, ISBN 80-86473-90-2

⁴ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-90-2., s. 58-59

4. kulturní, podle které vyjadřují právní a politickou kulturu společnosti, ale i obecné kulturní hodnoty a povahu národa. Styl latinskoamerických ústav se skutečně liší např. od stylu ústav USA nebo SRN. Tato funkce se někdy označuje jako funkce výchovná.⁵

Základní funkcí ústavy je funkce právní. Její bližší vymezení závisí na samotném pojetí pojmu funkce, pod kterou se chápe např. činnost, její výsledek, závislost, souvislost, hodnota, svěřený úkol atd. Nejobecněji řečeno se funkcemi ústavy zabýváme, když se ptáme, k čemu slouží, proč vznikly, s čím jsou spjaty atd. Na základě toho je funkcí ústav právně normativní zajištění:

- legitimace k výkonu státní moci. Ústava vymezuje nositele moci v tom směru, že to nemůže být žádná předem určená třída, vrstva, skupina, národ, církve atd. Jejím zdrojem může být jen lid jako celek. Stanoví pravidla, podle kterých je možno se k moci dostat a pouze ten, kdo se může odvolat na ústavní způsob nabytí moci je legitimován rozhodovat o politických záležitostech obecně závazným způsobem.
- reprezentace. Ústava zakotvuje určitý řád, určité orgány, které jej zajišťují vůči společnosti dovnitř, stejně jako navenek.
- integrace. Ústava vymezuje základní principy, na jejichž základě stát a společnost fungují a jejichž uznání je podmínkou připuštění ke svobodné soutěži politických sil a stran. Ústava nejen upravuje organizaci státu a kontrolu státní moci, ale také vztah jedince ke státu a zprostředkující činitele (strany, hnutí, spolky, odbory, církve) tohoto vztahu. Je jediným právně závazným aktem, který zahrnuje všechny fundamentální společenské vztahy.
- kontroly výkonu moci ve státě a společnosti. Ústava určuje, komu patří moc ve státě, jakými prostředky je vykonávána a jak je kontrolována. Týká se to nejen orgánů státní moci, které vystupují jménem státu a lidu jako suveréna.
- stabilizace, nadřazenosti a relativní neměnnosti určitého řádu, pravidel, organizace a vztahů ve státě a společnosti. Toto poslání je zajištěno vyšší právní

⁵ FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J. *Základy státovědy*. Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 352 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. ISBN 80-210-1575-6., s. 71

silou ústavních norem, které jsou vyňaty z dispozice obyčejného zákonodárce. Takovýto právní akt může být ve státě pouze jeden a v právním státě může mít pouze podobu ústavy. Ústavou je zajištěna jednota státní organizace a jejího fungování, stejně jako jednota právního řádu.⁶

3.5 DYNAMISMUS A STABILITA ÚSTAVY

Stabilita obsahu ústavy předpokládá, že ústava není právní předpis na jedno volební období. Stabilita ústavy je tak podmíněna právními a mimoprávními faktory, které můžeme charakterizovat např. povahou regulovaných společenských vztahů, kam můžeme zařadit názor na demokracii, základní práva a svobody. Mezi další faktor patří společenské síly, které za ústavou stojí a úroveň politické a právní kultury. Právními vlastnostmi ústavy, kam řadíme abstraktnost norem, ztížená procedura změny. Šíří záběru ústavy, což je další faktor. Čím více otázek a podrobněji ústava upravuje, tím častěji je nutno sahát k jejím změnám a naopak. Úroveň zpracování ústavy znamená, že ústavy přijímané ve spěchu stabilní nejsou. A v neposlední řadě činnost ústavu aplikujících orgánů – může výrazně stabilitu ústavy upevnit.

Stabilita obsahu ústavy je důsledkem předpokladu, že ústava není právní normou na jedno volební období. Ústavy svými ustanoveními usilují o zvýraznění této vlastnosti. V tomto směru lze rozlišit v ústavní komparatistice několik skupin:

- a) Nezměnitelné ústavy. Ústavy, které by se na věčné časy prohlašovaly za nezměnitelné, se prakticky v ústavní historii neobjevují.
- b) Ústavy, zakazující svou celkovou změnu. Dodnes je to Ústava Norska 1814, která zakazuje změnu proti zásadám ústavy, změny lze provádět jen v jednotlivých ustanoveních a v duchu ústavy.
- c) Ústavy, zakazující změnu jen některých ústavních ustanovení. Mezi první patřila francouzská Ústavní charta z roku 1814, dále švýcarská ústava z roku 1848.

Nejnámějším ustanovením tohoto druhu tzv. klauzule věčnosti.⁷ Toto ustanovení se stalo vzorem pro řadu dalších zemí, Turecko 1961 a Česká Republika 1988.

⁶ Edice učebnic. Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. 1997, 352 s. ISBN 80-210-1575-6., s. 72-73

⁷ Klauzule věčnosti – bývají součástí moderních ústav. Znemožňují úpravu některých svých částí. Klauzule věčnosti v Ústavě České republiky je stanovena v článku 9, kdy odst. 1. stanovuje, že Ústava

d) ústavy, zakazující změnu jen do určitého období
Tyto ústavy sic připouštějí svou změnu, ale po určitou dobu je neumožňují. Často jde o výsledek kompromisu při jejich přijímání.

e) ústavy zakazující změnu za určité situace
Ústava Belgie stanoví, že návrh na změnu nelze předložit ani projednávat v době války, nebo když se sněmovny Parlamentu nemohou sejít na státním území.

Opak stability ústavy je její dynamismus. Jeho základem je filosofický spor o to, zda je lidské dílo dokonalé a zda jedna generace má právo navazovat generace následující.

V tomto směru lze rozlišit:

- a) Ústavy, příkazující pravidelně provádět změny v určitých lhůtách
Jednalo se nejdříve o ústavu Portugalska z 1911, která stanovila, že ústava má být každých 10 let přezkoumána a podle potřeby ji změnit.
- b) Ústavy, umožňující provádět změny podle potřeby
Každá ústava s výjimkou těch ustanovení, která nelze podle ní měnit. Kromě toho ústavní teorie a praxe zná další formy změny ústavy, které se nedějí na základě přijetí zákona, který ji výslovně mění. Hovoří se o tzv. přeměně ústavy.⁸

může být doplňována nebo měněna ústavními zákony, odst. 2. upravuje nepřipustnost změny podstatných náležitostí demokratického státu.

⁸ FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 352 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. ISBN 80-210-1575-6., s. 85

4.1 VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ ÚSTAVY 1920

4.1.1 ÚSTAVNÍ ZÁKONY

4.1.1.1 ÚSTAVNÍ ZÁKON (Č. 11/1918 SB.) A PROZATÍMNÍ ÚSTAVA

Mezi základní zákony vydané Národním výborem patřil zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. z 28. října 1918 o zřízení samostatného československého státu (tzv. recepční zákon), který mimo jiné stvrzoval, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“. Tento zákon znamenal položení základu československé ústavnosti a stal se zdrojem dalšího zákonodárství.⁹ Zákonem o zřízení samostatného státu československého (č. 11 z roku 1918) bylo recipováno právo i státní aparát starého Rakouska. V tomto zákoně nazývaném také recepční norma (zákon) není ještě zmínky o republice, forma státu měla být určena až později. Bylo tu stanoveno, že státní formu Československého státu určí Národní shromáždění po dohodě s Československou národní radou v Paříži (odbojový orgán buržoazie v první světové válce). Národní výbor, který 28. října 1918 převzal moc v zemích tvořících pak Československo, přistoupil hned v prvních dnech k organizování nového státu dalšími právními akty. Na své poslední schůzi přijal Prozatímní ústavu (č. 37/1918 Sb.). Podle této ústavy bylo nejvyšším orgánem jednokomorové Národní shromáždění (náhrada za Národní výbor) a nejvyšším výkonným orgánem byla vláda. V čele státu byl prezident volený Národním shromážděním. Prvním prezidentem Československé republiky se stal T. G. Masaryk.¹⁰

4.1.2 SOUVISEJÍCÍ ZÁKONODÁRSTVÍ

4.1.2.1 ZÁKON 35/1918 SB. Z. A N. ZE DNE 9. 11. 1918

Jedná o osobní nedotknutelnosti (imunitě) členů Národního shromáždění. Tímto zákonem byla stanovena imunita členů Národního shromáždění. Zákon byl tvořen

⁹ Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky* [online]. 2010 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf

¹⁰ ADAMOVA, K. *Stručný nástin dějin státu a práva v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. ZČU Plzeň, 1994. 68 s. ISBN 80-7082-142-6, s. 52

pouze pěti paragrafy, významný je tím, že obsahoval úpravu akceptovanou i v současné době.

V § 1 je zakotvena ochrana za hlasování v Národním shromáždění. Člen nemůže být stíhán pro své hlasování v NS nebo jeho komisích a za své výroky tam učiněné podléhá jen disciplinární moci NS. Tato imunita je nazývána idemnitou, kdy jde o tzv. osobní neodpovědnost za činy úřední. V § 2 a § 3 je zakotvena tzv. osobní nedotknutelnost za činy neúřední. Poslance bylo možno trestně a disciplinárně stíhat jen se souhlasem sněmovny, odepřela-li jej. Trestní stíhání bylo navždy vyloučeno. Při dopadení a zatčení člena NS při samotném trestním činu byl bezpečnostní úřad nebo soud povinen to ihned oznámit předsedovi NS. Nedalo-li Národní shromáždění do 14 dnů ode dne zatčení souhlas k další vazbě, vazba se přestala (pokud NS nezasedalo, mohlo o souhlasu rozhodnout do 14 dnů po jeho sejití). V těchto případech je tato imunita nazývána procesní imunitou.¹¹ V § 4 je zakotveno další oprávnění v rámci imunity a to právo člena NS odepřít svědectví o věcech, jež mu byly jako členu NS svěřeny. Jde v podstatě o skutečnosti související s výkonem mandátu poslance.¹²

V § 4 je zakotveno další oprávnění v rámci imunity a to právo člena NS odepřít svědectví o věcech, jež mu byly jako členu NS svěřeny. Jde v podstatě o skutečnosti související s výkonem mandátu poslance.¹³

4.1.2.2 ZÁKON 36/1918 SB. Z. A N. ZE DNE 9. 11. 1918

o jednacím řádu Národního shromáždění. Národní výbor rovněž nařídil zákonem z 9. listopadu 1918 (zákon č. 36/1918 Sb. z. a n.), jak se ustaví Národní shromáždění (NS): „*Kancelář Národního výboru vydá členům Národního shromáždění (poslancům) průkazní list, opatřený podpisy dvou členů předsednictva Národního výboru, který opravňuje poslance ke vstupu do Národního shromáždění.*“¹⁴

Na své poslední schůzi pak Národní výbor 13. listopadu 1918 projednal a schválil prozatímní ústavu, která byla vyhlášena o den později (zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.). Národní výbor se na jejím základě změnil na jednokomorové Národní shromáždění a

¹¹ Vynětí poslance z obecného režimu trestního stíhání.

¹² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. 1997, 352 s. ISBN 80-210-1354-0., s. 72-73

¹³ Tamtéž, s. 29-30

¹⁴ Tamtéž, s. 29-30

rozšířil se na 256 členů, přičemž klíč zastoupení byl zvolen podle výsledku voleb do Říšské rady z roku 1911; v případě slovenských členů pak zcela libovolně. Hovoří se o Revolučním Národním shromáždění (RNS), které zasedalo až do dubna 1920.¹⁵ Jde již o podrobnou úpravu činnosti zastupitelského orgánu obsahující celkem 88 paragrafů. Zákon upravil základní skutečnosti nutné pro jednání Národního shromáždění a vytyčil principy srovnatelné rovněž i se současnými úpravami jednacích řádů. V § 1-7 byla provedena úprava ustavující (první) schůze a způsob volby funkcionářů (předsedy, 4 místopředsedy, 8 zapisovačů a 4 pořadatelů). V § 8-13 byla upravena činnost jednotlivých funkcionářů. V § 14-83 je soustředěna úprava vlastní činnosti v celém rozsahu pod názvem ‚Jak Národní shromáždění jedná.‘ Jednalo se o úpravu předmětu jednání, sněmovních výborů (kreační pravomoc NS), vlastního průběhu plenární schůze NS (zajímavé ustanovení § 42 k témuž předmětu nemůže nikdo mluvit vícekrát než dvakrát). Dále zde bylo upraveno hlasování (dvojitě čtení), volby, interpelace poslanců a veřejnost jednání. V § 84-88 je pak úprava stanovení platů členů NS a jejich další materiální zabezpečení.¹⁶

4.1.3 NOVELIZACE PROZATÍMNÍ ÚSTAVY

Prozatímní ústava byla novelizována dvěma zákony a to pod č. 138/1919 (z 11. 3. 1919) a č. 271/1919 (z 23. 5. 1919).

Úprava zákonem č. 138/1919 se týkala rozšíření členů Národního shromáždění na 270. Návrh podali slovenští poslanci již v roce 1918, 14 nových mandátů bylo přiděleno Slovákům (do té doby měli jen 40 poslanců, z nichž se někteří nemohli účastnit jednání, protože byli poradci V. Šrobára, ministra s plnou mocí pro správu Slovenska, jiní museli řešit komplikovanou politickou situaci přímo na Slovensku a nemohli tak soustavně pracovat v parlamentu).¹⁷ Novelizace zákonem č. 271/1919 znamenala omezení kompetence parlamentu a posílení výkonných orgánů státu. Prezident měl povinnost ‚občas‘ podávat ústní nebo písemné zprávy o stavu republiky a doporučovat sněmovně opatření, která považoval za účelná. Lhůta k vrácení zákonů byla prodloužena z 8 na 14 dnů, došlo k posílení pravomoci, nyní měl právo jmenovat a

¹⁵ Prozatímní ústava. In: *Materiály ke zkouškám na PF UK* [online]. 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: pravo.wz.cz/ces/data/prozatimni_ustava.rtf

¹⁶ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 30-31

¹⁷ Prozatímní ústava. In: *Materiály ke zkouškám na PF UK* [online]. 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: pravo.wz.cz/ces/data/prozatimni_ustava.rtf

propouštět vládu, určovat, který resort bude kdo vést; právo účastnit se a předsedat schůzím vlády, vyžadovat zprávy jednotlivých ministrů, zvat si je nebo i celou vládu k poradám. Tímto rozšířením pravomocí se stal fakticky hlavou výkonné moci. Podle této novely již vláda neměla pevně stanovený počet členů, z dřívější závislosti vlády na parlamentu zbylo už jen hlasování o nedůvěře, ovšem nyní již za ztížených podmínek – návrh na vyslovení nedůvěry muselo podepsat nejméně 100 poslanců a do 8 dnů musel být projednán v ústavním výboru (po vyslovení nedůvěry podávala vláda demisi prezidentu republiky).¹⁸ Tyto novelizace upřesňovaly a rozšiřovaly instituty vyjádřené v prozatímní ústavě v některých případech jen v základní podobě a změny se týkaly jak národního shromáždění, tak zejména funkce prezidenta. Podstatněji novelizace zasáhla ustanovení o funkci prezidenta republiky. Byly rozšířeny jeho pravomoci zejména získal právo jmenovat a odvolat vládu (tím byla zrušena úprava volby vlády Národním shromážděním), být přítomen schůzím vlády a dokonce předsedat těmto schůzím (obdobně nyní v ústavě Slovenské republiky). U práva veta došlo k prodloužení z 8 dnů na 14 dnů lhůty k vrácení zákona byla nutná přítomnost nadpoloviční většiny poslanců. Pravomoc prezidenta z nejvyššího velitele vojska byla rozšířena na veškerou brannou moc. Zajímavým se jeví ustanovení funkce náměstka prezidenta, kterého mělo volit Národní shromáždění v případě nemoci prezidenta, která trvá déle než jeden měsíc (obdobně tato funkce byla zakotvena i v ústavě 1920, nebyla však nikdy obsazena). Novelou bylo vypuštěno stanovení počtu 17 členné vlády, napříště již prezident, na návrh předsedy vlády, jmenuje v potřebném počtu členy vlády a stanoví jim jednotlivé resorty, za které tito odpovídají. Rozšířením pravomocí a postavení prezidenta samozřejmě došlo ke zmenšení pravomocí Národního shromáždění. Novelizace se dotkla i pravomocí vlády, když tyto určila demonstrativně a tím v podstatě - použitím slova ‚zejména‘ - pro budoucnost zajistila, aby vláda podle potřeby mohla rozhodnout o potřebných otázkách bez toho, aniž by čekala na další novelizaci. Samozřejmě tak mohla učinit v mezích výkonu státní moci, které byly dány jejím postavením vůči prezidentovi a Národnímu shromáždění. Přes provedenou úpravu prozatímní ústavy bylo zřejmé, že její dočasnost je limitována a že bude zapotřebí přikročit co nejdříve k přípravě první stabilní ústavy československého státu.¹⁹

¹⁸ Prozatímní ústava. In: *Materiály ke zkouškám na PF UK* [online]. 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: pravo.wz.cz/ces/data/prozatimni_ustava.rtf

¹⁹ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 31-32

Prozatímní ústava platila do 29. 2. 1920, kdy ji nahradila ústava nová, jejíž součástí byl i zákon o prozatímní ústavě.

Mezi politickými stranami zpočátku existovaly velmi rozdílné názory a představy o příští ústavě. K nejdůležitějším patřil spor o výchozí pozici či koncepci: zejména národní socialisté a lidovce prosazovali, aby návrh nové ústavy vycházel z ústavy roku 1920 a aby byla pouze doplněna či rozšířena. Komunisté naopak trvali na vypracování zcela nového návrhu, který by zakotvil poválečné změny v Československu.²⁰

Dne 29. 2. 1920 byl přijat Národním shromážděním zákon č. 121/1920 Sb.z. a n., kterým se uvozuje vlastní ústavní listina Československé republiky. Ústava se skládá ze slavnostní preambule, uvozovacího zákona o 10 člancích a z vlastní ústavní listiny o 134 paragrafech rozdělených do 6 hlav.²¹ Ústava vycházela z klasické teorie dělby moci. Zákonodárnou moc představoval dvoukomorový parlament, moc vládní a výkonná byla rozdělena mezi prezidenta a vládu. Soudní moc reprezentovala soustava nezávislých soudů. Autoři návrhu Ústavy, jedním z nich byl profesor Právnické fakulty UK dr. J. Hoetzel, vycházeli z cizích vzorů.²² Preambuli převzali z americké ústavy z roku 1787, úprava postavení prezidenta připomínala články ústavy třetí francouzské republiky a pro katalog občanských práv byla vzorem rakouská prosincová ústava z roku 1867. Použili částečně i předlohy anglické, švýcarské a německé.²³ V čele ústavy bylo zařazeno prohlášení, které formuloval národní demokrat dr. J. Herben podle vzoru ústavy USA. Byly v něm vyjádřeny motivy, které vedly k přijetí ústavy, a proklamovala se vůle provádět ji i všechny ostatní zákony v duchu našich dějin a moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení, s cílem začlenit se do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.²⁴ Období po přijetí Ústavy ČSR z roku 1920 (v zásadě do r. 1938, resp. 1939, kdy byla po tzv. Mnichovské dohodě legislativa svěřena exekutivně). „*I když vypracování ústavy bylo jedním z hlavních úkolů, před kterými stála vláda a Národní shromáždění, příprava nové ústavy se relativně táhla – v poslední řadě proto, že státní moc ještě nebyla konsolidována,*

²⁰ KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1993, 348 s. ISBN 80-85270-13-7., s. 7

²¹ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 37

²² Český právník 1. pol. 20. stol., vyučoval jako profesor UK obor státověda a správní právo. Stal se autorem základního návrhu (osnovy) československé Ústavy 1920.

²³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 335

²⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 304

*státní aparát zděděný po Rakousku-Uhersku se jen pomalu přizpůsoboval novým podmínkám a nová struktura orgánů republiky jen postupně získávala podobu odpovídající demokratickým základům nového státu.*²⁵

4.2.1 PREAMBULE

Jednalo se o slavnostní úvod uvozující ústavní listinu. V preambuli byly vyjádřeny základní ideové a politické principy československého státu. Byla zejména proklamována jednota československého národa, zavedení spravedlivého řádu a zajištění pokojného rozvoje státu. Rovněž byla zdůrazněna zásada prospěchu obecného blaha při dodržování moderních zásad ústavnosti – demokracie, pokroku, míru, sebeurčení a vzdělanosti v duchu dějin národa. V preambuli jsou hlavní dva aspekty, které tuto úvodní část charakterizují. Především jde o vyjádření politického významu deklarující vůli zástupců národa československého k přijetí ústavy s tím, že se ve smyslu národnostním se přímo na tvorbě ústavy nepodílely ostatní národy či národnosti patřící k československému státu. Zřejmě zde již působil vliv teorie čechoslovakismu²⁶, která byla při vzniku ČSR sjednocující ideou pro český a slovenský národ, ovšem postupem dalších let se stala zdrojem nesouhlasu slovenského národa a stala se tak jenom fikcí. Kritický přístup ze strany slovenského národa nakonec i v novodobé historii vzájemného soutěžení obou národů vyústil jednoznačně do snah a úsilí o samostatnost slovenského národa. Druhým aspektem je vyjádření svrchovanosti lidu a to podle názoru autora dosti rozporuplně. Použití slov ‚My, národ československý‘ nevyjadřuje přesně princip svrchovanosti lidu, kdy za lid považujeme souhrn všech jedinců žijících ve státě. Tento lid tzv. státní lid má být suverénně státní moci, tzn., že se má podílet na odpovědnosti z vlády pro všechny lid. Zde by měla být vyjádřena myšlenka vlády lidu celého československého státu důrazněji spíše slovy ‚My lidé‘ jak to učinila ústava USA. Užitím slova národ, který jako pojem je užším pojmem než lid, se logicky nabízí potom zakotvení primátu jedné privilegované složky ve státě nad ostatními (co potom ostatní národy či národnosti?). Oslovení ‚národ‘ jakoby vylučovalo ze společenství státu množství jedinců i když princip demokracie, to jsou všichni lidé země, tedy lidé bez rozdílu, kteří společně spravují svůj stát. Oslovení ‚my

²⁵ *Pocta Jánu Gronskému*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 614 s. ISBN 978-807-3800-949., s. 30

²⁶ Čechoslovakismus znamená politickou či kulturněpolitickou koncepci, která vychází z představy o existenci československého národa, který je složen z Čechů, hovořících českým jazykem, a Slováků, hovořících slovenským jazykem.

lidé‘ jednoznačněji určuje svrchovaný lid vcelku a ne jen určitou skupinu. Tyto aspekty jsou spíše pro připomenutí této problematiky v teoretické rovině, neboť text preambule nemá potřebný právní a normotvorný význam. Tento ústavněprávní význam má až uvozovací zákon a vlastní ústavní listina. Vždyť již v § 1, odst. 1 Ústavy je svrchovanost lidu vyjádřena velmi jasně tím, že lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé.²⁷

4.2.2 UVOZOVACÍ ZÁKON

Obsahoval 10 článků. První prohlašoval neplatnost zákonů odporujících ústavě a pro její změny stanovil formu ústavních zákonů. Dva základní články pojednávaly o ústavním soudu. Měl sedm členů – dva vysílal nejvyšší soud, další dva nejvyšší soud správní, dva zbývající a předsedu jmenoval prezident republiky. Zakotvení ústavního soudu na čelném místě tohoto dokumentu vyjadřovalo jeho mimořádný význam v zákonodárství republiky, jeho posláním bylo rozhodovat, zda zákony jsou v souladu s ústavou. Další články uvozovacího zákona měly charakter přechodných opatření pro činnost dosavadního Národního shromáždění a prezidenta do doby zvolení nových ústavních orgánů. Účinnost uvozovacího zákona i ústavní listiny nastala dnem vyhlášení, tj. 6. března 1920. Zvláštní význam měl také článek devět uvozovacího zákona. Podle něho dnem účinnosti ústavní listiny pozbývaly v platnosti všechny dřívější ústavní zákony (tj. recipované rakouské a uherské) a dále ustanovení odporující ústavní listině a republikánské formě státu.²⁸ Neméně důležitým článkem je čl. IX uvozovacího zákona, který stanoví, že dnem jeho účinnosti pozbývají platnosti všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu. Dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jejich jednotlivá ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony Československé republiky. Jde o tzv. derogační klauzuli.²⁹ Uvozovací zákon v podstatě zajistil, aby text ústavní listiny byl oproštěn od určitých organizačních ustanovení a aby jejím obsahem byla již základní ústavní materie. V této souvislosti by bylo ovšem vhodnější zařadit problematiku Ústavního soudu do hlavy čtvrté o moci soudcovské. Výhody použití uvozovacího zákona pro úpravu určitého přechodného období využili i zákonodárci v roce 1991, kdy listina základních práv a svobod byla

²⁷ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 37-38

²⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 335-336

²⁹ Derogace je právní pojem s významem zrušení právního předpisu nebo jeho části v důsledku

přijata a vyhlášena rovněž uvozovacím zákonem 23/1991 Sb.³⁰ Dále se zde vymezovaly kompetence Ústavního soudu, který měl rozhodovat o souladu zákonů republiky a sněmu na Podkarpatské Rusi s Ústavou. V podrobnostech odkazovala ústava na prováděcí předpis, jímž se stal zákon č. 162/1920 Sb. o Ústavním soudu.³¹ Následoval text ústavní listiny. Jejích 134 paragrafů bylo rozděleno do šesti hlav.

4.2.3 ÚSTAVNÍ LISTINA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Upravuje základním způsobem a v podobě nejdůležitějších zásad ústavní skutečnosti československého státu. Byla demokratickou ústavou založenu na teorii dělby moci a parlamentní demokracie. Jde o vlastní text první československé ústavy.³²

4.2.3.1 HLAVA I. (§ 1 - § 5)

Hlava první nazvaná Všeobecné ustanovení upravovala základní ústavní otázky, z nichž vyjímáme: Jediným zdrojem veškeré státní moci v republice je lid. Formou státu byla výslovně stanovena demokratická republika a její hlavou volený prezident. Území republiky tvoří jednotný celek, změna hranic může být provedena pouze ústavním zákonem. Součástí nedílného státního celku republiky je samosprávné území Podkarpatské Rusi, dobrovolně připojené podle mezinárodní smlouvy. V ČSR je jediné a jednotné státní občanství. Hlavním městem je Praha.³³

Ústava prohlašuje lid za jediný zdroj veškeré státní moci v Československé republice a stanoví, kterými orgány si lid dává zákony a vytyčuje meze, které nesmí tyto orgány překročit, aby se nedotkly ústavně zaručených svobod občanských, Jde o zakotvení vztahů mezi jedincem a státem. Princip občanství v ČR je vyjádřen občanstvím jediným a jednotným, kdy příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem ČR. Podrobné podmínky k občanství pak měl stanovit zákon, což se také stalo přijetím

³⁰ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 39-40

³¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 304

³² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 40

³³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 336

ústavního zákona 236/1920 Sb.z. a n. Za státní symboly byly označeny státní znak a vlajka, které měl dále upravovat zákon.³⁴

Do této hlavy byla zařazena ustanovení o postavení Podkarpatské Rusi, již se mělo dostat nejširší autonomie. Předpokládalo se konstituování sněmu pro tento region a jmenování guvernéra, který by stál v čele Podkarpatské Rusi. Zmíněné principy však nebyly nikdy uskutečněny v tom smyslu, jak jej ústava předvíдалa. Vláda sice již v listopadu 1919 vydala generální statut Podkarpatské Rusi, ale pouze ve formě svého usnesení, které ani nebylo publikováno ve Sbírce zákonů a zejména neobsahovalo institucionální formy autonomie.³⁵ V dalších letech se prosazovala spíše tendence uplatnit zde obecné principy správy platné v celé republice, které se prosadily zejména v souvislosti se správní reformou v roce 1927. Na tom nic neměnil ani fakt, že zde byl zachován úřad guvernéra a vytvořena guberniální rada jakožto poradní sbor (viz zejména vládní nařízení č. 356/1920 Sb. a zákon č. 172/1937 Sb.), protože autonomní statut realizován nebyl.³⁶

Jako důležité ustanovení je nutné vyzvednout úst. § 3, kde v 9 bodech je zakotvena komplexně úprava postavené Podkarpatské Rusi.³⁷

4.2.3.2 HLAVA II. (§ 6 - § 54)

Hlava druhá pojednávala o moci zákonodárné. Upravovala složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou komor, tj. poslanecké sněmovny a senátu. Jejich sídlem byla Praha. Poslanecká sněmovna měla 300 členů volených na období šesti roků. Hlasovací právo bylo všeobecné, rovné, přímé a tajné s poměrným zastoupením. Aktivní volební právo měli občané od 21 let věku, pasivní od stáří 30 let. Senát tvořilo 150 senátorů volených na dobu osmi let podle stejných zásad jako poslanci. Právo volit měli občané od 26 let, zvolen mohl být občan, který dosáhl věku alespoň 45 let. Volby se měly konat vždy v neděli. Podrobnou úpravu obsahovaly volební řády. Platnost voleb

³⁴ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 40-41

³⁵ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. ISBN 80-901102-7-4., s. 37-44

³⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 304

³⁷ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 41

posuzoval volební soud, zřízený zákonem č. 125/1920 Sb. z. a n.³⁸ (novelizován byl v roce 1924 zákonem č. 145 Sb.). Ústava tedy zavedla dvoukomorový systém parlamentu, jak byl znám z moderních států. Volby byly již upraveny v duchu demokratických zásad voleb všeobecných, rovných, přímých a tajných. Pokud byly obě komory srovnávány, nebyly v nich spatřovány podstatné rozdíly. Měly téměř stejné politické složení díky volnému principu poměrného zastoupení. V činnosti členů obou komor se projevovala skutečnost, že o jejich činnosti se rozhodovalo ve výborech politických stran. Z hlediska kompetencí, které byly pro obě komory obdobné byla sněmovna ve svém postavení významnější oproti senátu a to právem vyslovit vládě nedůvěru a v zákonodárství právem posledního schvalovacího aktu při přijímání zákonů.

Další skupina ustanovení upravovala v podstatě právní status členů Národního shromáždění. Jednalo se o povinnost vykonat slib s tím, že odepření slibu nebo slibu s výhradou má za následek ztrátu mandátu. Mandát vykonávají členové parlamentu osobně a z hlediska typu se jednalo o mandát volný či tzv. reprezentativní, kdy bylo stanoveno, že členové parlamentu nesmí od nikoho přijímat rozkazy.³⁹ Ústava vylučovala, aby kdokoli byl zároveň členem obou sněmoven a vymezila okruh osob, resp. funkcí, na něž se vztahovala inkompatibilita. Poslancem či senátorem nemohli být např. župani, členové ústavního soudu, zaměstnanci ve státních službách. Podrobnosti ohledně inkompatibility členů Národního shromáždění byly upraveny zákonem č. 144/1924 Sb.⁴⁰ Pro své hlasování v orgánech parlamentu nemohli být stíháni, za výroky tam pronesené podléhali pouze disciplinárnímu řízení. Parlamentní imunita jim zajišťovala ochranu i ve všech ostatních jednáních, pro které by mohli být trestně nebo disciplinárně stíháni pouze po souhlasu příslušné sněmovny. Výjimkou zde však byla plná trestní odpovědnost odpovědného redaktora. Pokud byl člen sněmovny přistižen a zatčen při trestném činu, musela s jeho trestní vazbou rovněž souhlasit sněmovna. Stálý plat členů obou sněmoven byl r. 1920 stanoven na 2000 Kč, s drahotným přídatkem 1000 Kč měsíčně, od 1. ledna 1921 dostávali měsíčně 5000 Kč, které nepodléhali dani. Zaměstnanci ve státních službách, včetně vysokoškolských profesorů, zvolení do

³⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 336

³⁹ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 42-43

⁴⁰ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

parlamentu, vedle platu člena sněmovny pobírali dále svou dosavadní mzdu.⁴¹ Zasedání sněmoven svolával a prohlašoval za ukončené prezident republiky. Měl též právo parlament rozpustit. K platnému usnášení bylo třeba souhlasu nadpoloviční většiny z přítomných nejméně třetiny členů sněmovny. K usnesení o vypovězení války, změně ústavy, volbě prezidenta a dalších stanovených případech se požadovalo kvalifikované kvorum (třipětinové nebo dvoutřetinové). Ministři měli právo se účastnit kdykoli schůze sněmoven a povinnost se do ní (jejího výboru) dostavit, pokud k tomu byli vyzváni. Každá sněmovna (její členové) byla oprávněna interpelovat členy vlády, zkoumat správní úkony vlády a vykonávat další formy kontroly. Zákonodárná iniciativa byla ústavou přiznána vládě a oběma sněmovnám, resp. jejich členům. K tomu, aby se návrh stal zákonem, bylo třeba souhlasu obou sněmoven u zákonů ústavních, kdežto u běžných byla zajištěna převaha mínění poslanecké sněmovny. V praxi se však rozpory mezi nimi vyskytovaly opravdu jen ojediněle.⁴² Obě sněmovny parlamentu se scházely dvakrát ročně na jarním (v březnu) a podzimním (v říjnu) řádném zasedání, které svolával a prohlašoval za ukončené prezident republiky. Upraveny byly také podmínky pro zasedání mimořádné a způsobilost sněmoven k usnášení. Kvalifikovaná většina nejméně tří pětín všech členů každé ze sněmoven byla nutná k vypovězení války a ke změně ústavní listiny. Schůze obou sněmoven byly v zásadě veřejné, bylo počítáno i s jejich společnými schůzemi. Jednací řády sněmoven podrobně rozváděly způsob i formy práce uvedené v textu ústavní listiny jen v nejdůležitějších bodech.⁴³ Ústava obsahovala i možnost vyhlášení referenda. V případě, že by parlament zamítl vládní návrh zákona, mohla se vláda usnést, aby takový návrh byl předložen lidovému hlasování, které mělo rozhodnout, zda se návrh stane zákonem. Referenda se mohl účastnit každý občan, který měl aktivní volební právo do poslanecké sněmovny. V praxi však byla tato instituce bezvýznamná vzhledem k tomu, že nikdy nebyl vydán prováděcí zákon. Dalším korektivem ze strany výkonné moci ve vztahu k parlamentu bylo suspenzivní veto prezidenta, jenž měl právo vrátit parlamentu do jednoho měsíce zákon s připomínkami. Pokud by obě sněmovny kvalifikovaným způsobem setrvaly na původním stanovisku, platil zákon v původním znění. K případům, kdy prezident republiky využil této možnosti, docházelo jen sporadicky. Podrobnosti upravující

⁴¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 336-337

⁴² MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

⁴³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 337

vnitřní činnost parlamentu, zejména též zákonodárný proces, upravily jednací řády poslanecké sněmovny a senátu (zákony č. 325 a 326/1920 Sb., ve znění novel).⁴⁴

Zvláštním ustanovením je § 54, kterým končí hlava druhá ústavy. Tímto ustanovením je v 15 bodech podrobně upraven Stálý výbor Národního shromáždění. Jednalo se o 24 – členný orgán (16 členů z poslanecké sněmovny a 8 členů senátu). Výbor zastupoval parlament v době, kdy netrvalo zasedání sněmoven, vykonával kompetence parlamentu (až na několik stanovených výjimek). Hlavním úkolem výboru bylo přijímat neodkladná opatření, i když by k nim bylo potřeba zákona a vykonávat dozor nad mocí vládní a výkonnou. Opatření, které neschválí obě sněmovny do 2 měsíců od jejich sejití, pozbývali další platnosti. Stálý výbor byl volen na 1 rok. Uvádí se dva způsoby vzniku těchto orgánů v případech, kdy ústava přijala zásadu přetržitého zasedání parlamentu a to prvním způsobem tak, že stálý orgán působící mezi zasedáními sněmoven je vytvořen z orgánů moci výkonné a při druhém způsobu z orgánů moci zákonodárné. Ústava přijala druhý způsob. Znakem činnosti tohoto výboru je neodkladnost (nutnost přijetí určitých opatření) a prozatímnost (o konečné platnosti opatření rozhodne dodatečně Národní shromáždění). Mimo ustanovení § 54 ústavy platil pro jednání výboru i zvláštní jednací řád Stálého výboru (zákon č. 327/1920 Sb. z. a n.). Ústavní odborníci té doby považovali existenci Stálého výboru za oprávněnou, neboť tento mohl eliminovat případy ústavního ‚bezvládí‘ v době, kdy parlament nezasedal či byl rozpuštěn.⁴⁵ Výbor měl mj. kontrolní pravomoci vůči vládě, ministři se proto nemohli stát jeho členy. Z kompetencí parlamentu nepřecházelo na stálý výbor právo volit prezidenta republiky, měnit ústavní zákony, dávat souhlas k vyhlášení války a nařizovat občanům nové trvalé finanční povinnosti, stanovit nové trvalé výdaje ze státního rozpočtu a zcizovat státní majetek. Neodkladná opatření s mocí zákona mohl stálý výbor vydat pouze na návrh vlády a za souhlasu prezidenta. Měla pak dočasnou platnost a musela být vyhlášena ve Sbírce zákonů. Současně je vláda předkládala k posouzení Ústavnímu soudu, zda výbor takovým opatřením nepřekročil svoji pravomoc. Na nejbližší schůzi poslanecké sněmovny a senátu musel předseda stálého výboru předložit zprávu o přijatých

⁴⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 305

⁴⁵ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s.43-44

opatření. Pokud je obě sněmovny do dvou měsíců poté, kdy se sešly, neschválily, pozbývala další platnost.⁴⁶

4.2.3.3 HLAVA III. (§ 55 - § 93)

Tato hlava obsahuje 3 skupiny ustanovení. V § 56 - § 69 je provedena úprava funkce prezidenta, v § 70 - § 84 jde o úpravu postavení vlády a v § 85 - § 93 byla provedena úprava ministerstev a nižších správních úřadů.⁴⁷ V tomto pořadí o nich pojednávala hlava třetí ústavní listiny, která ve svém prvním ustanovení zdůraznila, že nařízení mohou být vydávána pouze v mezích zákona (*secundum et intra legem*) a k jeho provedení. Takto mělo být zajištěno, že výkonná moc nepřekročí své kompetence a normotvornou činnost bude realizovat jen na základě zákonného zmocnění.

4.2.3.3.1 PREZIDENT

Ustanovení o prezidentu byla uspořádána do dvou oddílů. První upravoval zejména jeho volbu a nástup do funkce. Zvolen mohl být státní občan ČSR od 35 let věku, který splňoval podmínky volitelnosti do poslanecké sněmovny. Obě sněmovny parlamentu jej volily kvalifikovanou, třípětinovou většinou hlasů více než poloviny svých členů, kteří museli být při volbě přítomni. Volební období prezidenta bylo poměrně dlouhé – sedmileté, což upevňovalo stabilitu tohoto nejvyššího orgánu státu. Tentýž občan mohl být zvolen prezidentem pouze dvakrát po sobě. Výjimka byla výslovně uvedena pro prvního prezidenta ČSR, který měl mimořádné zásluhy o vznik našeho státu.⁴⁸ Podrobnosti upravil zvláštní zákon č. 161/1920 Sb. o volbě prezidenta republiky.

Zvláštní zásluhy T. G. Masaryka o vytvoření samostatného státu i všeobecná úcta, které se těšil, byly dále oceněny zákonem č. 318/1920 Sb. o čestném daru prvnímu prezidentu ČSR, zákonem č. 22/1930 Sb. o zásluhách T. G. Masaryka, zákonem č. 23/1930 Sb. o věnování na oslavu 80. narozenin prvního prezidenta republiky československé T. G. Masaryka a zákonem š. 232/1935 Sb. o státní poctě prvnímu presidentu ČSR T. G. Masarykovi.

⁴⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 338

⁴⁷ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s.44-45

⁴⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 338

Zastupování prezidenta v případě, že úřad nebyl obsazen, resp. prezident byl zaneprázdněn či nemocen, bylo řešeno obdobně jako v prozatímní ústavě, tj. výkon funkce náležel vládě. Pokud překážky trvaly déle než šest měsíců, mohl parlament zvolit náměstka prezidenta.⁴⁹ Ustanoveno v § 61. Funkce prezidenta byla neslučitelná s členstvím v Národním shromáždění a vládě. Pravomoci prezidenta republiky byly ústavou z roku 1920 vymezeny obdobně jako v prozatímní ústavě z roku 1918. Prezident zejména zastupoval stát navenek, sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy, přijímal a pověřoval vyslance, prohlašoval válečný stav, s předchozím souhlasem parlamentu vypovídal válku a předkládal mu k souhlasu sjednaný mír, svolával, odročoval a rozpouštěl Národní shromáždění a prohlašoval jeho zasedání za ukončené, měl právo suspenzivního veta, podával parlamentu zprávy o stavu republiky, jmenoval a propouštěl ministry a stanovil jejich počet, jmenoval stanovené státní úředníky, byl vrchním velitelem ozbrojených sil, vykonával právo milosti, mohl udělovat dary.⁵⁰ Jmenoval také vysokoškolské profesory, soudce a vyšší státní úředníky a důstojníky.⁵¹ Byl oprávněn účastnit se schůzí vlády a předsedat jim, zvat si vládu a její členy k poradě apod. Tohoto práva ve větší míře využíval spíše druhý prezident E. Beneš.⁵² Prezident nebyl odpovědný za výkony své funkce. Zcela mimořádná byla úprava jeho trestní odpovědnosti. Trestně stíhán mohl být pouze pro velezradu podle trestního zákona z roku 1852, po roce 1923 pak pro zločiny úkladů o republiku a ohrožení její bezpečnosti dle zákona na ochranu republiky. Potrestán mohl být pouze ztrátou svého úřadu. Úkony prezidenta spolupodepisoval příslušný člen vlády.⁵³ Ústava podržela instituci politicky neodpovědného prezidenta, tj. za akty související s výkonem jeho funkce odpovídala vláda, resp. příslušný ministr. To bylo vyjádřeno ustanovením, podle něhož každý akt moci vládní a výkonné, který učinil prezident, potřeboval ke své platnosti kontrasignace odpovědného člena vlády. Prezident byl neodpovědný i trestně s výjimkou velezrady. Obžalobu tu podávala poslanecká sněmovna, rozhodnutí podával senát.

⁴⁹ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

⁵⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 306

⁵¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 339

⁵² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 306

⁵³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 339

Prezidentem republiky byl čtyřikrát zvolen T. G. Masaryk (1918, 1920, 1927, a 1934). Po jeho abdikaci v roce 1935 byl do této funkce zvolen v témže roce Edvard Beneš. Veškerá vládní a výkonná moc, která nebyla vyhrazena prezidentovi, náležela vládě. Jmenoval ji, jak bylo zmíněno, prezident republiky, který rovněž určoval jednotlivým ministrům jejich resorty. V čele vlády stál její předseda.⁵⁴

4.2.3.3.2 VLÁDA

Nejrozsáhlejší podíl na moci vládní a výkonné měla vláda. Žádný ministr nesměl být členem řídicích orgánů výdělečných obchodních společností (akciové a s ručením omezeným). Závislost vlády na parlamentě vyjadřovala její odpovědnost poslanecké sněmovně, která jí mohla prostou většinou nadpoloviční většiny přítomných vyslovit nedůvěru. Návrh tohoto opatření musel však být podepsán nejméně sto poslanci. Vláda sama mohla navrhnout poslanecké sněmovně, aby jí vyslovila nedůvěru. Pokud sněmovna zaujala vůči vládě záporný postoj, musela vláda odstoupit. Demisi podávala do rukou prezidenta.⁵⁵ Mimo to ústava vymezila i trestní odpovědnost členů vlády, a to pokud by úmyslně nebo z hrubé nedbalosti porušili v oboru svojí úřední působnosti ústavu či zákony. Podrobnosti o trestním stíhání prezidenta a členů vlády byly vydány až v roce 1934 (zákon č. 36 Sb.).⁵⁶ Projednání takového případu náleželo senátu. Praktičtější byla ustanovení o způsobu usnášení se vlády. Ke sborovému rozhodování byla nutná přítomnost předsedy nebo náměstka a nadpoloviční většiny ministrů. Projednávala zejména vládní předlohy pro národní shromáždění, vládní nařízení, dále věci politické povahy a jmenování soudců, vyšších úředníků a důstojníků. Prezident republiky měl právo účastnit se a předsedat schůzím vlády, požadovat zprávy o věcech náležejících do její kompetence zvat si vládu jako celek nebo některé členy k poradám. Mimo rámec ústavy i jiné právní úpravy ve dvacátých letech (do roku 1925) rozhodujícím způsobem ovlivňovala parlament i vládu zvláštní politická instituce tzv. „parlamentní pětka“ složená z předáků nejvlivnějších stran – agrární, lidové, národnědemokratické, sociální demokracie a národněsocialistické. S podporou prezidenta vystupovala jako článek sjednocující politiku parlamentních klubů

⁵⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 306-307

⁵⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 339

⁵⁶ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

uvedených stran a zajišťovala režii projednávání návrhů zákonů v Národním shromáždění, určovala politiku vlády a fakticky eliminovala vliv opozice na řízení státu.

Zbývající část třetí hlavy ústavy stanovila obecné zásady fungování výkonné moci. Rámcově zakotvovala účast ‚občanského živlu‘ v nižších správních úřadech a ochranu práv a zájmů občanů před správními úřady cestou správního soudnictví. Výslovně uváděla nejvyšší správní soud jako vrcholnou instanci soudní ochrany proti správním úřadům.⁵⁷ Je nutné připomenout i § 91, který zakotvuje samosprávu s tím, že dále bude provedena úprava zvláštními zákon. Předpokládala se samospráva jak místní (územní), tak i zájmová (stavovská), např. č. 125/1927 Sb. o organizaci politické správy.

Ústava navázala na organizaci správních úřadů z bývalého Rakouska, na samosprávu obcí ve smyslu zákona o obcích z roku 1862 a na samosprávu bývalého zemského zřízení. Z hlediska obcí byla přijata novelizace zákona o obecním zřízení již v roce 1919 (zákon č. 76/1919) a byl přijat jednotný volební zákon pro volby do obcí rovněž v roce 1919 (zákon 75/1919). Základní význam pro úpravu státní nižší správy pak měl zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé. Ministerstva, jako ústřední orgány státní správy, byla převzata v roce 1918 do organizace státní správy a to zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n. podle stávajícího stavu v Rakousku. Mimo ministerstva byly zřízeny i některé ústřední orgány státní správy a to zvláštními zákony. Lze uvést např. nejvyšší účetní kontrolní úřad (zákon 175/1919), Státní úřad statický (zákon 49/1919), Pozemkový úřad (zákon 215/1919). Samotná ústava se však o ústředních orgánech konkrétně nezmiňuje.⁵⁸

4.2.3.4 HLAVA IV. (§ 94 - § 105)

Moc soudcovská byla upravena v hlavě čtvrté ústavní listiny. Obsahovala demokratické zásady nezávislosti výstavby a činnosti státních soudů. Na čelním místě byla prohlášena zásada, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Soudy rozlišovala na řádné, mimořádné a rozhodčí pro civilněprávní věci, pro trestněprávní věci určovala občanské trestní soudy, vojenské trestní soudy a případně soudy výjimečné, zavedené dočasně podle zvláštních zákonů, určovala jeden nejvyšší soud pro celé území státu. Příslušnost a působnost porot, včetně jejich dočasných zastavení, ponechávala na zvláštní zákon.

⁵⁷ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 340

⁵⁸ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 46-47

Ústava dále zakotvovala pro všechny soudní instance oddělení soudnictví od správy, nezávislost soudců, kteří byli jmenováni natrvalo a nesměli zastávat žádné jiné placené funkce. Soudní jednání bylo ústní a veřejné, v trestním řízení platila zásada obžalovací, rozsudky měly být vyhlašovány „Jménem republiky.“⁵⁹ Ústava jinak v zásadě převzala dosavadní pojetí organizace soudnictví, které pro věci civilní vykonávaly soudy řádné, mimořádné (např. pojišťovací, pracovní soudy) a rozhodčí (např. bursovní, hornické). Trestní soudnictví uskutečňovaly obecné (občanské) a vojenské soudy. Soudci z povolání byli zásadně ustanovováni natrvalo a směli být přeloženi, sesazeni nebo dáni do výslužby proti svojí vůli pouze v případech předvídaných v zákonech.

Důležité bylo ustanovení, podle něhož měli soudci řešící určitou právní věc právo, resp. povinnost zkoumat platnost nařízení (u zákona pouze byl-li řádně vyhlášen). Pokud tedy soudce shledal, že nařízení nebylo platné, postupoval, jakoby vůbec nebylo vydáno. Upravena zde byla pravomoc prezidenta udělovat amnestii, promíjet nebo zmírňovat tresty. Rovněž v této části odkazovala úprava v řadě případů na prováděcí zákony. Nejdůležitější z nich byly převzaty z ústavy bývalé monarchie (např. zákon č. 217/1896 ř. z. o organizaci soudnictví, zákon č. 110 a 111/1895 jurisdikční norma), větší množství norem, které se však týkaly spíše detailních otázek, bylo vydáno po vzniku ČSR (např. zákon č. 201/1928 Sb. o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví, zákon č. 124/1924 Sb. o soudech kmetských).⁶⁰ Došlo k zakotvení dále zásady ústnosti, veřejnosti, zákazu odnětí zákonnému soudci a zásady jmenování soudců natrvalo. Z hlediska inkompatibility bylo stanoveno, že soudci nesmí zastávat jiné placené funkce ať stálé či dočasné. Samotná ústava stanoví, že podrobnosti bude upravovat zákon a proto zakotvuje jen nejzákladnější instituty soudní soustavy. Zmiňuje se o civilním, trestním, správním, a vojenském soudnictví, aniž by přímo v textu ústavy upravovala soudní soustavu. V dalším období pak byla soudní soustava upravována jednotlivými zákony. Soustavu civilních a trestních obecných soudů představovaly soudy okresní, krajské, vrchní a Nejvyšší soud ČR. V oblasti správního soudnictví byl činný Nejvyšší správní soud, v otázkách volebního práva existoval volební soud. Rovněž již byl dříve zmíněn i Ústavní soud, který byl zakotven v uvozovacím zákoně. Dále byl zřizován i soudy mimořádné, jako soudy pracovní nebo státní soud (zřízen 1923 v souvislosti s

⁵⁹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 340-341

⁶⁰ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. ISBN 80-901102-7-4, s. 37-44

přijetím zákona na ochranu republiky). Dále byla ústavou ponechána i soustava vojenských soudů, které mohly mít rozšířenou pravomoc i na civilní obyvatelstvo v době války.

Uvedené skutečnosti potvrzují, že ústava se stala základem pro širokou soustavu soudů, kdy význam soudů v tomto období byl evropsky uznávaný a i nyní může Česká republika čerpat z tohoto vzoru soudnictví.⁶¹ Ústavní soud byl postaven mimo rámec ostatních soudů. Byl vázán jen ústavou a zkoumal, zda jsou jednotlivé zákony v souladu s ústavou. Pokud tomu tak nebylo, mohl prohlásit dotyčné ustanovení za neplatné. Kromě této činnosti měl ústavní soud zkoumat ještě prozatímní opatření, jež učinil Stálý výbor v době, kdy byly sněmovny (ev. jen jedna) rozpuštěny, jejich zasedání odročeno, případně ukončeno. Ústavní soud se skládal z předsedy a dvou členů jmenovaných prezidentem na deset let, dva členy vysílal Nejvyšší soud, dva Nejvyšší správní soud, a to rovněž na dobu deseti let. Pro věci volební byl zřízen soud volební. Rozhodoval o stížnostech ve věci aktivního volebního práva podle zákona o stálých voličských seznamech, o stížnostech týkajících se platnosti voleb, o platnosti poslaneckých a senátorských mandátů a ztrátě mandátů a o tom zdali nenastal případ neslučitelnosti funkcí (inkompatibilita). V čele volebního soudu stál prezident Nejvyššího správního soudu. Nejvyšší správní soud byl součástí systému soudních kontrol veřejné správy. Jako v jediné instituci v něm bylo soustředěno správní soudnictví. Ochranu proti rozhodnutím správního soudu poskytoval civilní soud jen ve věcech soukromoprávních. Proti jiným správním rozhodnutím nebylo možno odvolat se pomocí řádného soudu. Náprava byla možná jen u soudů správních.⁶²

4.2.3.5 HLAVA V. (§ 106 - § 127)

Ve 22 paragrafech ústava zakotvuje soubor (katalog) práv a svobod, které dnešním jazykem můžeme zařadit do práv základních a politických. Z pohledu dnešních kodexů práv a svobod jde o užší rozsah ve výčtu jednotlivých práv a svobod. Ochrana menšin byla zařazena do zvláštní hlavy šesté.⁶³

⁶¹ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 47-48

⁶² BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. 1. vydání, Praha: sociologické nakl., 1992, 168 str. ISBN 80-901059-6-3., s. 47

⁶³ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 48

Na prvním místě zakotvila rovnost všech bez ohledu na původ, státní příslušnost, jazyk, rasu nebo náboženství. Neuznávala výsady pohlaví, rodu a povolání. Tituly, s výjimkou akademických hodností, mohli označovat pouze úřad nebo povolání.⁶⁴ Tím se přebírala dikce zákona č. 61/1918 Sb., jímž se ruší šlechtictví, řády a tituly. Garantována byla svoboda osobní, která mohla být omezena či odňata pouze na základě zákona, obdobně jako svoboda domovní a tajemství listovní. Podrobnosti tu upravil zejména ústavní zákon č. 293/1920 Sb. o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. Zákon č. 300/1920 Sb. (ve znění novel) stanovil okolnosti a důvody, za nichž bylo možno tato základní práva omezit. Zaručena byla i svoboda pohybu na území celé republiky, právo na svobodný výkon povolání, možnost vystěhování do ciziny. Výslovná ochrana se poskytovala soukromému vlastnictví, které bylo možno vyvlastnit jen na základě zákona a za náhradu.⁶⁵

K základním občanským právům řadila ústava dále svobodu tisku, právo petiční, shromažďovací a spolčovací, jejichž omezení bylo možné pouze v přesně stanovených případech, a to zákonem. ČSR tu přitom vesměs přebírala úpravu bývalé monarchie, v některých částech byla přijata úprava nová (např. v oblasti práva tiskového). V mezích zákona směl kdokoli projevat veřejně svoje mínění, tj. slovem, obrazem, tiskem i jinými prostředky. Zvláště pak bylo zaručeno právo na vědecké bádání a hlásání jeho výsledků a uměleckou činnost. Podrobnosti tu upravily opět starší předpisy týkající se postavení vysokých škol a jejich profesorů, které byly doplněny zákonem č. 79/1919 Sb. o služebním poměru učitelů vysokoškolských. Prohlášena byla svoboda svědomí a vyznání, právo občanů vyznávat jakékoliv náboženství nebo víru, rovnost všech náboženství apod.⁶⁶

Manželství, rodinu a mateřství stavěla ústava pod zvláštní ochranu zákonů. Jedinou povinností, kterou ústava v této hlavě ukládala občanům bylo podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy k obraně vlasti (§ 127). K provedení tohoto ustanovení byl vydán zejména branný zákon (zákon č. 193/1920 Sb. ve znění novel), série vojenských předpisů z roku 1927 (zákon č. 51 – 55 Sb.), zákon č. 184/1937 Sb. o

⁶⁴ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 341

⁶⁵ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

⁶⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 308

branné výchově a v některých částech i zákon č. 184/1936 Sb. o obraně státu.⁶⁷ Paragrafem 106 je tato hlava uvedena generálně v otázce rovnosti pro všechny obyvatele republiky. Jsou si rovni před zákonem bez rozdílu pohlaví, rodu a povolání. Došlo ke zrovnoprávnění cizinců a státních občanů a ke zrušení výsad šlechty. V tomto ustanovení došlo rovněž k vyjádření nadřazenosti práva mezinárodního nad právem vnitrostátním, které se může odchýlit od zásady ochrany života a svobody jedince jen, když to mezinárodní právo dovoluje.

Dále již byla zakotvena jednotlivá práva a svobody, aniž by byla řazena do určitých skupin. Rozsah těchto práv byl zvolen podle základního hlediska, totiž podle toho, která práva byla v minulosti státní mocí nejvíce porušována. Samozřejmě bylo přihlédnuto k faktu, aby ústava zakotvila všechna základní práva a svobody. Ústavní výčet se týkal práv jednotlivců, kterým poskytována zvláštní ochrana a ústavní záruky pro jejich dodržování (ochrana práv kolektivních byla zakotvena v hlavě šesté u práv menšin). Ústavní listina naplnila demokratický charakter příslibů zahraničního odboje o zárukách lidských práv a svobod. I když výslovně v textu nebyly principy přirozeného práva uvedeny – totiž nezadatelnost, nezczizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost práv a svobod – přesto byl naplněn základní požadavek přirozeného práva, poskytnout jedinci svobodu a rovnost v důstojnosti a právech. Ústava obsahovala konkrétně stanovené osobní svobody a politická práva, která byla dosud vlastní demokratickým ústavám (volební právo je zakotveno v hlavě II.) poválečným a jež někteří autoři zařazují podle historických typů ústav do ústav 2. generace.⁶⁸

4.2.3.6 HLAVA VI. (§ 128 - § 134)

Upravila ochranu menšin národnostních, náboženských a rasových. Na počátku opakovala a rozváděla zásadu rovnosti před zákonem všech státních občanů republiky, zahrnutou v předchozí hlavě. Rozdíl v náboženství nebo jazyce nemůže být na závadu v přístupu do veřejné služby, k hodnostem, při výkonu povolání apod.⁶⁹ Postavení menšin a zabezpečení jejich práv bylo velmi důležitým ústavním institutem, neboť ústavní úprava se odvíjela od mírové smlouvy mezi Československem a Čelními mocnostmi

⁶⁷ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

⁶⁸ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 48-49

⁶⁹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 341-342

uzavřené dne 10. 9. 1919 v Saint – Germain el Laye. Nešlo v tomto případě jen o vnitrostátní problematiku, ale i o problematiku mezinárodní úpravy ochrany menšin.

Působil zde aspekt sebeurčení národů, který byl považován za důležitou skutečnost a úkol vzniklé Společnosti národů a pro československý stát i aspekt rozpadu rakouské monarchie a vzniku států, kde se zásada sebeurčení národů nedala do důsledku zabezpečit. Výsledkem byl samozřejmě vznik československého státu s národnostními menšinami a s úkolem tohoto státu zabezpečit a realizovat zmíněné mezinárodní závazky (tj. povinnost převzít ochranu práv národních a jiných menšin do vnitrostátního právního řádu). Výše zmíněná smlouva upravuje práva menšin zejména v článku 7, kdy všichni státní občané českoslovenští budou rovni před zákonem a budou požívatí stejných práv občanských a politických bez ohledu na svou rasu, jazyk nebo náboženství a nebude ukládáno žádné omezení, pokud jde o užívání jakéhokoliv jazyka. V článku 8 se zakotvuje právo menšin k užívání svého jazyka ve školách, ústavech sociálních a náboženských a jejich právo k zakládání a řízení veřejně prospěšných organizací.⁷⁰ Do ústavní listiny nebylo doslovně pojata ustanovení menšinové smlouvy (čl. 8) zaručující příslušníkům menšin stejné zacházení jako jiným československým státním příslušníkům. Tento článek byl ovšem zčásti proveden § 106 ú. l. o ochraně života a svobody, který představuje méně než čl. 8. Zároveň ovšem čl. 8 jen opakuje zásady čl. 7, které do ústavy převzaty byly (§ 128). Politicky by však bývalo vhodnější článek do ústavní listiny přijmout.⁷¹ V článku 9 se jednalo o právo na vyučování ve vlastní řeči menšin a k poskytování finančních prostředků ze státního rozpočtu k těmto účelům. Hlava šestá tak konkrétně prováděla uvedené mezinárodní závazky a to ve prospěch menšin. Menšiny byly v souladu se zmíněnou smlouvou označeny jako menšiny národní, náboženské a rasové. Práva menšin jsou zde pojata jako práva kolektivní, kdy se ústavní úprava týkala dvou základních skutečností a to předmětu ochrany a dále okruhu menšin. Jakých menšin se ochrana práv týká, bylo stanoveno v § 131 a § 132, když menšiny byly označeny jako, značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého‘ a zároveň bylo stanoveno v § 133, že vymezení tohoto pojmu se vyhrazuje zvláštním zákonům (realizováno např. v jazykovém zákonu). Předmětem úpravy byly již výše uvedené články mírové smlouvy,

⁷⁰ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s.49-50

⁷¹ BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. 1. vydání, Praha: sociologické nakl., 1992, 168 s. ISBN 80-901059-6-3., s. 70

tedy rovnost před zákonem, v náboženství, víře a vyznání, užívání jazyka. Zásady jazykového práva měly být určeny zvláštním zákonem, tvořící součást ústavní listiny.⁷²

Pokud šlo o právo jazykové, odkazovala ústava na zvláštní ústavní zákon, jímž se stal ústavní zákon č. 122/1920 Sb. (provedený vládním nařízením č. 17/1926 Sb.), který upravil jednak státní jazyk (tzv. československý), jednak otázky používání jazyka ve styku se státními úřady a jinými institucemi. Všem občanům se dávalo právo zakládat výchovné a sociální ústavy. V obcích a okresech se značným počtem občanů jiného jazyka se zajišťovalo právo veřejného vyučování ve školách jejich mateřštině. V těchto regionech, kde žil značný počet občanů náležejících k jazykovým, náboženským či národním minoritám, se měl ze státních a jiných veřejných fondů dostat přiměřený podíl na jejich rozvoj. V praxi působil fakt, že nebyl vydán zákon, který by přesně vymezil pojem značného počtu. Ústava konečně výslovně zakazovala jakýkoli způsob násilného odnárodňování a takové jednání mohlo být prohlášeno trestným. Prováděcím předpisem se tu stal např. § 14 zákona č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky, kterým bylo stíháno rušení veřejného míru, a zákon č. 309/1921 Sb. proti útisku a na ochranu svobody shromažďovací.⁷³ Hlava šestá doplnila práva a svobody občanů, aby tak byla provedena komplexní ochrana základních lidských práv a svobod.⁷⁴

⁷² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s.50

⁷³ MATES, Pavel. Ústavní listina z roku 1920. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 37-44. ISBN 80-901102-7-4

⁷⁴ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 50

Na rozdíl od předcházejícího období, které se vyznačovalo demokratickým ústavním systémem, období let 1938 – 1945 mělo zcela jiný ústavní (a nejenom ústavní) charakter. Jeho počátek je velmi konkrétně spojován s podpisem mnichovské dohody z 29. září na 30. září 1938 a s krátkou existencí tzv. druhé republiky. Od března 1939 pak hovoříme o období nesvobody, kdy území republiky bylo obsazeno Německem a které skončilo prvním dnem svobody čs státu, tj. 5. května 1945. Z hlediska ústavního je toto období jako celek charakterizováno velmi negativními skutečnostmi. Především došlo k rozbití a rozpadu jednotné československé republiky, ke ztrátě státní suverenity a k likvidaci demokratického parlamentního systému vlády. V oblasti ústavního života docházelo k porušování československé ústavy i k ústavním změnám, které vlastně fakticky ústavu ‚likvidovaly‘ z hlediska její platnosti. Státoprávní situace měla nakonec vliv na rozpad ústavního života státu natolik, že ústava fakticky přestala platit. Spolu s destrukcí politického systému a destrukcí ústavních organismů a institutů existujících v období 1920 – 1938 tak došlo k celkové likvidaci parlamentní formy vlády. Z pohledu ústavně právního je přijímán názor, že československá republika ústavně – právně nezanikla po jejím obsazení Německem v březnu 1939 či po vytvoření slovenského státu (rovněž v březnu 1939), ale že okupací jí byl pouze znemožněn výkon státní moci na jejím území. I když ústava z roku 1920 a ústavní zákony první republiky nemohly být prakticky naplňovány, právně zůstala tato ústava a s ní související ústavní zákony platné až do přijetí ústavy 9. května v roce 1948. Na nemožnost realizovat ústavní normy působila cizí moc a to jednáním, které lze charakterizovat jako násilí.⁷⁵

5.1 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 209/1938 SB. A ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 328/1938 SB.

Na naléhání slovenských politiků vláda svolala parlament na 17. listopad. Na jeho schůzi bylo zařazeno projednání návrhů ústavních zákonů o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi. Po překonání rozporů v ústavněprávním výboru mezi stanovisky českými, slovenskými a zástupců Podkarpatské Rusi byly obě osnovy dne 19. listopadu

⁷⁵ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 63-64

schváleny, ovšem bez předepsané třípětinové většiny.⁷⁶ Ve sněmovně byl pak ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny přijat bez debaty dne 19. listopadu a vyhlášen byl 22. listopadu 1938 pod č. 209 Sb. Současně byl schválen i ústavní zákon č. 328/1938 Sb. o autonomii Podkarpatské Rusi, který byl v zásadních částech identický.⁷⁷ Slovenská veřejnost přijetí zákona oslavovala. Publikován byl oficiálně pouze ve slovenském jazyce jako zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny měl dvě části. Prvá prohlašovala nový zákon za součást ústavní listiny a upravovala některé otázky pravomoci pražských – celostátních a slovenských zákonodárných a výkonných orgánů na přechodnou dobu.

Druhá část obsahovala řadu změn dosavadní ústavy. Název státu se změnil na Česko – Slovenská republika. Slovenskou krajinu označovala za její autonomní část.⁷⁸ O těchto zákonech se s jistou nadsázkou, ale v podstatě výstižně říká, že byly dílem politiků, nikoliv právníků. Chtěla se tím vyjádřit skutečnost, že existoval eminentní politický zájem na jejich urychleném přijetí i za cenu toho, že sporné body nebudou vyřešeny, ale mlčky pomínuty nebo překlenující nic neřešící obecnou formulací. To sice umožnilo oba ústavní zákony přijmout, ale zároveň se „zadělalo“ na spoustu problému při jejich uvádění do života. Věci neřešené nebo nedořešené v textu se zviditelňovaly při realizaci zákona, a protože se česká strana snažila interpretovat slovenskou autonomii co nejužší a naopak v HSLS – SSNJ se aktivizovalo radikální separatistické křídlo, vyostřovaly se spory do polohy ohrožující fungování společného státu.⁷⁹ V první části ústavní zákon č. 209/1938 Sb. rozšiřoval kompetence ústavního soudu, který měl rozhodovat i o tom, zda zákony sněmu slovenské krajiny jsou v souladu s ústavou. Složení tohoto orgánu se doplňovalo o dva členy, které měla jmenovat slovenská vláda. V dalších částech této části bylo řešeno postavení a kompetence slovenských orgánů v přechodném období. Řešena zde byla i procedura voleb do sněmu Slovenské krajiny, které se měly konat v zásadě podle principů zákona č. 126/1927 Sb. o volbách do zemských a okresních

⁷⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 441

⁷⁷ MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

⁷⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 441

⁷⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 340

zastupitelstev. Bylo též určeno, že členové slovenské vlády jsou jmenováni prezidentem republiky a tvoří součást vlády ústřední.⁸⁰

Druhá část zákona obsahovala změnu ústavní listiny. Slovenská krajina byla prohlášena za autonomní část republiky, která se nově oficiálně označovala jako Česko – Slovenská. Úředním jazykem na území Slovenské krajiny byla slovenská řeč a uzákonila se slovenská krajinská (zemská) příslušnost. Ústavní zákon taxativně vymezil okruh záležitostí, v nichž Národní shromáždění vykonávalo zákonodárnou moc na území celé republiky. Šlo o záležitosti ústavy, vnějších politických i hospodářských vztahů, národní obrany, státního občanství, měny, měr a vah, patentních věcí, cel, dopravy, pošty, telekomunikací, společného rozpočtu, státního dluhu, daní, dávek a poplatků, monopolů, státních podniků, jakož i právních, hospodářských a finančních otázek, potřebných k zajištění rovných soutěžních podmínek pro podnikání. Mimoto mohl parlament na základě souhlasu sněmu Slovenské krajiny jednotně řešit i jiné otázky společného zájmu.⁸¹

Garancí statutu Slovenska bylo ustanovení § 5 ústavního zákona, podle něhož byla třeba, aby třípětinová většina potřebná ke změně ústavy resp. přijetí ústavního zákona zahrnovala i přiměřenou kvalifikovanou většinu členů sněmoven zvolených na Slovensku; byl tedy uzákoněn zákaz majorizace. Ten platil i ohledně volby prezidenta republiky. Návrh na vyslovení nedůvěry ústřední vládě mohla podat i třetina poslanců zvolených na Slovensku. Dále to byl § 8 určující, že ve Stálém výboru budou poměrně zastoupeni i členové obou sněmoven zvolení na Slovensku.⁸² Sněmu Slovenskej krajiny příslušely všechny ostatní věci, které zákon výslovně nevyhradil Národnímu shromáždění. Měl spoluúčast při sjednávání některých mezinárodních smluv. Jeho úkolem bylo přijmout ústavu Slovenskej krajiny. Při projednávání změn slovenských hranic se vyžadoval souhlas dvou třetin jeho poslanců. Prezident mohl odepřít podpis zákona slovenského sněmu.⁸³

⁸⁰ MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

⁸¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 341

⁸² MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

⁸³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 442

Působnost ústřední vlády byla, pokud šlo o výkon společných věcí, ještě užší než působnost Národního shromáždění. Náležely jí totiž pouze otázky týkající se ústavní listiny, zahraničních vztahů, obrany, měny, státního rozpočtu, dluhu, monopolů a některých záležitostí státních podniků. Ostatní bylo svěřeno slovenské vládě, ať už šlo o výkonnou moc ve společných věcech nebo z oboru působnosti slovenského sněmu.

Slovenští ministři byli automaticky členy ústřední vlády, ale na jejím rozhodování se účastnili jen tehdy, když šlo o záležitosti týkající se též Slovenska. Mimoto slovenská reprezentace prosadila ještě jmenování vládních delegátů do ministerstev financí, obrany a zahraničí. Tato instituce neměla oporu v ústavním zákoně a nebylo ani jasné jaké postavení vládní delegáti vůbec budou mít.

Ústavní zákon dále určoval, že do ústředních orgánů státní správy bude přijat odpovídající počet úředníků ze Slovenska a Slovensku zajišťoval zastoupení ve všech ústředních radách, komisích, výborech apod. Na Slovensku měl být dislokován přiměřený kontingent vojsk, podřízený slovenskému velení a určený pro příslušníky Slovenské krajiny. Stanoveny byly též některé zásady pro vytvoření soudní soustavy na Slovensku v čele se samostatným Nejvyšším soudem. Počítalo se i se správním soudnictvím.⁸⁴ Vládní akty spolupodepisoval pak vždy alespoň jeden slovenský ministr. Vládu Slovenska jmenoval prezident republiky, odpovědná byla slovenskému sněmu. Otázky týkající se českých zemí projednávala pražská vláda bez účasti slovenské reprezentace. Zákon o autonomii Slovenska mj. stanovil, že do ústředních orgánů působících na Slovensku budou přijímáni přednostně Slováci a v ústředních orgánech vůbec, včetně mezinárodních, budou působit Slováci v přiměřeném počtu.

Jako úřední a vyučovací jazyk byla uzákoněna slovenština, česká jednací řeč byla ponechána pro Čechy a česká úřední místa. I po uzákonění autonomie zůstávalo jednotné státní občanství, ale vedle něho krajinská příslušnost odvozovaná od domovského práva v slovenské obci. Zákon o autonomii Slovenskej krajiny upravoval konečně financování celostátních výdajů.⁸⁵ Slovensko, jeho občané, podniky a další instituce se měli podílet na hrazení věcných výdajů rozpočtu ve společných věcech a na druhé straně i na výhodách ze společných prostředků, a to v poměru k odvedenému

⁸⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 341

⁸⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 442

daňovému výnosu.⁸⁶ Obdobná ustanovení jako ve vztahu ke Slovensku byla i ve vztahu k Podkarpatské Rusi. Československo přijetím obou ústavních zákonů zjevně přestalo být unitárním státem. Dobová státověda zaujala k jeho charakteru různá stanoviska. Některé názory se klonily k tomu, že republika se podobá habsburské monarchii po přijetí ústavy z roku 1861, další se snažily nalézt argumenty pro to, že zůstala nadále státem unitárním. Nejblíže k pravdě byly ty, které hovořili o federaci. Slovensko a Podkarpatská Rus měly svoje nejvyšší orgány s vymezeným okruhem kompetencí, jejich exekutiva byla odpovědná pouze příslušným sněmům, všechny části států si byly formálně rovné. Zároveň existovaly i vrcholné společné instituce a společná ústava. Navenek vykazovala suverenitu pouze republika, jako celek Federativní uspořádání nebylo ovšem symetrické, protože nedošlo k utvoření zvláštních nejvyšších orgánů pro země českou a moravskoslezskou. Tuto funkci plnilo Národní shromáždění a vláda, jejichž rozhodování se v tomto případě neúčastnili slovenští členové. Prezident zůstal nadále jedinou společnou hlavou celého státu.⁸⁷

Jak patrně, centralistická a unitární varianta uspořádání Československa se stala ve vzniklých poměrech neudržitelnou. Přijetí zákona o autonomii bylo na Slovensku akceptováno převažujícím počtem občanů ve všech společenských složkách. Nepochybně zvýšil národní a pocit prestiže, potřebné k rozvoji národa. Jeho prosazení a provádění bylo spojeno s nedemokratickým totalitním režimem, který se na Slovensku začal v podmínkách autonomie tím spíše prosazovat.⁸⁸ Na den 18. prosince 1928 byly vypsané volby do slovenského sněmu, a to tak, že prakticky mohla kandidovat pouze HSĽS – SSNJ (např. datum jejich konání bylo veřejně oznámeno až po lhůtě určené k podávání kandidátek). Vlastnímu volebnímu aktu chyběly mnohé podstatné rysy charakteristické pro demokratický režim, mezi jinými i faktické záruky tajnosti. Nelze však pochybovat, že většina Slováků akceptovala program HSĽS – SSNJ, kladoucí důraz na garance autonomie, rozvoj národa, křesťanství, sociální prvky atd. Poprvé se Sněm Slovenské krajiny sešel 18. ledna 1939, nicméně významnější činnost dále

⁸⁶ MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

⁸⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 342

⁸⁸ MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

nevyvíjel. Volby do sněmu Podkarpatské Rusi se konaly 12. února 1939. Sněm však už nebyl svolán k zasedání.⁸⁹

5.2 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 330/1938 SB.

Co se týká formy vlády, došlo k závažné skutečnosti a to k přijetí ústavního zákona č. 330/1938 Sb. (prosinec 1938), kterým se Národní shromáždění vzdalo svých základních kompetencí a to ústavodárně a především zákonodárně. Tímto zákonem byli prezident a vláda republiky vybaveni zvláštním oprávněním zasahovat do ústavy republiky a zákonodárství formou prezidentských dekretů nebo formou nařízení vlády, k jehož platnosti se vyžadoval spolupodpis prezidenta. Toto zmocnění pro citované orgány moci výkonné bylo dáno pro dobu 2 let. Princip dělby moci byl tak porušen ve prospěch moc výkonné okleštěním pravomocí parlamentu.⁹⁰ Také zákonodárná kompetence autonomních sněmů přecházela na vlády. Ihned po přijetí zmocňovacího zákona, dne 16. prosince 1938, ukončil parlament svou činnost, když přijal návrh zákona o rozpočtovém provizoriu a rozešel se na parlamentní prázdniny, aby už nebyl svolán. Další právní normy hluboce zasahující do celého československého právního řádu měly formu vládních nařízení.⁹¹

Přijetí tohoto ústavního zákona bylo v rozporu se zásadami právního státu, dělbou moci a demokratickými principy. Negativní směr vývoje naznačil již v říjnu 1938 akt Stálého výboru Národního shromáždění, který přijal opatření o zániku mandátů členů Národního shromáždění (vyhlášeno pod č. 253/1938). Toto protiústavní opatření založilo ztrátu mandátů poslanců a senátorů z území obsazeného Německem. Ústavně nemohla skutečnost obsazení části území republiky Německem zdůvodnit změny počtu členů parlamentu a podle Ústavy nemohl Stálý výbor ani zbavit část poslanců či senátorů jejich mandátů. Mandáty členů parlamentu vznikly v demokratických volbách roku 1935 na principu volebního systému poměrného zastoupení a nebyly vázány na okupované volební obvody. Šlo v tomto případě o právní předpis neústavní, který byl v rozporu s platnou úpravou. Ke dni 30. 10. 1938 pozbylo svých mandátů 66 poslanců a 31 senátorů a ke dni 10. 11. 1938 další 3 poslanci a 2 senátoři.

⁸⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 342

⁹⁰ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 68

⁹¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4, s. 444

Další závažnou skutečností se stala abdikace prezidenta republiky, který se dne 5. 10. 1938 vzdal své funkce prezidenta a dne 22. 10. 1938 opustil území republiky. Ústava v § 59 počítala se vzdáním se funkce prezidenta, aniž by konkrétně upravila náležitosti tohoto aktu. Národní shromáždění mělo být poté do 14 dnů svoláno, aby vykonalo volbu nového prezidenta, což se nestalo.⁹²

⁹² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 69

6 ÚSTAVNÍ VÝVOJ 1945 – 1948

Po celé období 1945 – 1948 formálně platila prvorepubliková ústava z 29. 2. 1920. Celý systém byl totiž budován na základě teze ‚oduznutí‘ Mnichovské dohody s nepřerušenu kontinuitou prezidentského mandátu a tedy i s trváním právního pořádku předmnichovské republiky. Opravdový návrat k 29. 9. 1938 však již možný nebyl, tudíž do právního řádu vstupuje celá řada novinek, ať již v podobě dekretů prezidenta republiky – z celkových 143 vydaných dekretů jich 17 bylo považováno za ústavní – či v podobě nerespektování platné ústavy. Ústavní principy nebyly vůbec dodrženy v případě Prozatímního národního shromáždění (PNS) a jeho nástupce Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS): nejvyšší zastupitelský orgán nebyl dvoukomorovým shromážděním, při ustavení PNS neproběhly volby, údajný záměr kandidátů stran byl podroben veřejné kontrole ostatních partnerů a zásada rovnosti vzala za své mandátem zástupců společenských organizací. Při volbách pak byl z ústavního hlediska přinejmenším pochybný institut tzv. bílých lístků.

Vláda si vytkla za cíl připravit novou ústavu, která by kodifikovala lidově demokratické reálie, což se však po celé období 1945 – 1948 nepodařilo. V parlamentu se paralelně připravovaly tři ústavní texty: národně socialistický, lidovecký a komunistický. Po únorových událostech nebyl na první dva brán vůbec zřetel. Ústava 9. května znamenala nekompromisní prosazení komunistického návrhu.⁹³

6.1 PRVNÍ A DRUHÁ PRAŽSKÁ DOHODA

Nařízení měnilo ustanovení nařízení č. 1/1944 Sb. n. Nově se stanovila, že zákonodárná moc ve věcech celostátní povahy přísluší prezidentu republiky, vydanými po předcházející dohodě se Slovenskou národní radou.

Po konfliktu při vydávání dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě se ukázalo, že bude třeba v nejkratší možné době dosáhnout širší dohody, která by jasněji vyřešila kompetenční otázky. Výsledkem těchto snad byly tři tzv. pražské dohody uzavřené postupně v letech 1945 a 1946. První dvě řešily problém kompetencí v duchu

⁹³ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, 178 s. ISBN 978-80-210-5438-7, s. 123

ustanovení vládního programu z dubna 1945. třetí, uzavřená v jiné mocensko-politické situaci krátce po volbách, slovenské orgány podřizovala ústředním.⁹⁴

Preambule první pražské dohody z června 1945:

„Vláda Československej republiky a Predsednictvo Slovenskej národnej rady, vedené snahou uskutočniť zásady vládného programu vo veciach slovenských a usporiadať niektoré vnitropolitické problémy Republiky, na spoločných poradách v Prahe v dňoch 31. Mája a 1. Júna 1945 takto sa dohodli.“⁹⁵

První pražskou dohodu podepsali představitelé vlády a předsednictva SNR června 1945. Slovenská národní rada je nejen oprávněnou představitelkou svébytného slovenského národa, ale i nositelkou státní moci na území Slovenska, a že jí přísluší zákonodárná moc ve všech otázkách, které nejsou vyhrazeny Československé vládě. Do ustanovení Prozatímního národního shromáždění vykonává pro celé území republiky zákonodárnou moc ve společných věcech prezident republiky na návrh vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou. Společné byly nejvyšší soudní tribunály. První pražská dohoda rámcově konkretizovala rozložení kompetencí, ale kompetenční spory neodstranila.⁹⁶ Přijetí první pražské dohody znamenalo určitý posun v provizorním poválečném československém uspořádání. Dohoda zlepšovala koordinaci celostátních zákonodárných a výkonných orgánů s orgány slovenskými, ale i přes tato pozitiva nebyla její praktická realizace bezproblémová ani na Slovensku, ani v českých zemích. Potíže vyvstávaly především jako následek předchozí normotvorné činnosti SNR, ale i rozdílného vymezení působnosti legislativních orgánů v českých zemích a na Slovensku samotnou první pražskou dohodou.⁹⁷ Slovenské národní rady konaly další porady. Skončily se v Praze v dubnu 1946 podepsáním tzv. druhé pražské dohody. Podle dohody prezident republiky na Slovensku jmenoval všechny vysokoškolské profesory, soudce, státní úředníky vyšších funkcí a platových stupnic a uděloval milost a československé i slovenské řády a vyznamenání. Řešila též spolupráci při přípravě zákonů, vládních nařízení a nařízení Slovenské národní rady. Dohoda stanovila, že se na

⁹⁴ SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 177 s. ISBN 978-80-7418-067-5., s. 136

⁹⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Právní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 395

⁹⁶ SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 177 p. ISBN 978-80-7418-067-5., s. 136-138

⁹⁷ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-807-3731-137., s. 96

území Slovenska rozšíří platnost ustanovení dekretu č. 5/1945 Sb., šlo o neplatnost majetkových převodů a restituce majetku.⁹⁸

6.2 TŘETÍ PRAŽSKÁ DOHODA

Po volbách do Ústavodárného národního shromáždění, po nichž na Slovensku získala rozhodující pozici Demokratická strana, iniciovali komunisté uzavření třetí pražské dohody. Sjednali ji vláda a zástupci slovenské Národní fronty a přinesla podstatné omezení pravomocí slovenských národních orgánů. Dohoda se uzavírá v zájmu úspěšného pokračování v díle výstavby republiky, co nejrychlejšího vyrovnání hospodářské a sociální úrovně Slovenska s českými zeměmi, jakož i v zájmu upevnění státní jednotky.⁹⁹

6.3 ÚSTAVNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ

Základní právní normy související s obnovou ústavního řádu, s nutností úpravy skutečností souvisejících válečným obdobím a dále je uveden soubor ústavních norem tvořících platné ústavní právo. Těmito právními normami byly ještě do 27. 10. 1945 ústavní dekrety prezidenta republiky a ústavní zákony obou parlamentů. Ústavní dekret prezidenta č. 22/1945 Sb. (z 23. 6. 1945), o vyhlášení právních předpisů vydaných mimo území republiky Československé. Bylo stanoveno, že dva ústavní dekrety zůstávají v platnosti (2/1940, 3/1945) i bez určení vládou. Tato výjimka byla odůvodněna tím, že tyto dekrety jsou základními ústavními normami, které již svůj úkol splnily a nebylo nutné je znovu schvalovat.¹⁰⁰ Vláda určila, že v platnosti zůstaly úst. Dekrety č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku (č. 30/1945 Sb.) a úst. dekret č. 18/1944 Úř. věst. čs., o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění (č. 23/1945 Sb.).¹⁰¹ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 (z 2. 8. 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

⁹⁸ SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 177 s. ISBN 978-80-7418-067-5., s. 136-138

⁹⁹ Tamtéž, s. 140-141

¹⁰⁰ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 119

¹⁰¹ GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-458-6., s. 59

Norma obsahuje 6 paragrafů, které upravily ze zákona propuštění osob německé a maďarské národnosti, které podle předpisů cizí okupační moci nabyly státní příslušnost německou nebo maďarskou.

Dále byly v § 2 stanoveny podmínky, při jejichž splnění zůstalo uvedeným osobám československé státní občanství zachováno. Rovněž byla dána možnost ve lhůtě 6 měsíců (určenou ministerstva vnitra) požádat o vrácení čs. občanství. Uvedená úprava umožňovala individuální posuzování státního občanství a reagovala na závěr Košického vládního programu v oblasti postihu válečných zločinů, zrádců a kolaborantů.¹⁰² Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. ze dne 25. srpna 1945, o Prozatímním národním shromáždění.

Prvním československým právním aktem, pojednávajícím o prozatímním Národním shromáždění vzešlém z národních výborů, byl ústavní dekret č. 18/1944 Úř. věstn. čs. (dokument č. 14/III/C I.dílu tohoto souboru). Tento dekret současně stanovil, že způsob vzniku a působnost tohoto prozatímního Národního shromáždění bude vymezena zvláštním ústavním zákonem. Košický vládní program stanovil pak hned ve své I. části, že „*na podkladě národních výborů bude zvoleno a svoláno Prozatímní Národní Shromáždění*“, které potvrdí ve funkci prezidenta republiky a připraví „v nejkratší možné lhůtě, všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění.“¹⁰³

Ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. Tímto ústavním zákonem byl ukončen proces schvalování prezidentských dekretů (ratihabice). Ve 3 člancích bylo výslovně stanoveno, že Prozatímní národní shromáždění schvaluje a prohlašuje ústavní dekrety a dekrety vydané podle § 2 úst. dekretu č. 2/1940) o prozatímním výkonu moci zákonodárné) jakož i tento dekret č 2/1940 za ústavní zákony a zákony s tím, že tyto budou uveřejněny do 18 měsíců, pokud již nebyly otištěny. Tím byl ústavně završen proces dodatečného schválení prezidentských dekretů a tím jejich legalizace v souvislosti s právní kontinuitou předmnichovské republiky.¹⁰⁴

¹⁰² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 119

¹⁰³ GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 59

¹⁰⁴ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 120

6.3.1 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 65/1946 SB., ZE DNE 11. DUBNA 1946, O ÚSTAVODÁRNÉM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ

Základním úkolem Ústavodárného shromáždění (legislativa mluvila o ‚ústavodárném Národním shromáždění‘) bylo – jak vyplývalo z jeho názvu – dát republice novou ústavu, a to nejdéle do dvou let (viz čl. 6). Tím bylo vymezeno o jeho funkční období. Pro jeho vnitřní strukturu a organizaci, jakož i kompetence a vztahy k jiným státním (zejména ústavním) orgánům platily ústavní a jiné předpisy, týkající se poslanecké Sněmovny Národního shromáždění. Rozdíly byly jen v některých změnách předpisů inkompatibilních a hlavně též v tom, že byl zrušen volení soud, jehož úkoly v podstatě převzal ověřovací výbor ÚNS. Na rozdíl od předválečného Národního shromáždění bylo ÚNS jednokomorovým parlamentem, v jehož čele stál 24-členný Stálý výbor (pro nějž platila příslušná ustanovení ústavní listiny z roku 1920).

Zákonodárné kompetence ÚNS ovšem byly podstatným způsobem modifikovány novým ústavněprávním postavením Slovenska podle tzv. první pražské dohody, která právě v den přijetí úst. zákona 65/1946 Sb. (11. 4. 1946) byla v Praze po třídních poradách mezi vládou a Slovenskou národní radou doplněna tzv. druhou pražskou dohodou.¹⁰⁵

6.4 PŘÍPRAVA ÚSTAVY 9. KVĚTNA 1948

V tomto období, které bylo považováno za přechodné období v ústavním poválečném vývoji, ve kterém platila Ústava r. 1920, období je však charakterizováno snahou o přijetí nové ústavy.¹⁰⁶

Únorové dovršení mocenského zvratu v Československu rozhodlo i o ukončení boje o charakter nové ústavy, který probíhal od chvíle, kdy byl ustanoven zákonem č. 197/1946 Sb. ústavní výbor. Ústavní výbor, který byl do února 1948 ‚bitevním polem‘ (jak to vyjádřil Dr. Oldřich John, pozdější předseda Národního shromáždění, který řídil práce ústavního výboru), se po únoru stal prostým schvalovatelem ústavních

¹⁰⁵ GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 109-110

¹⁰⁶ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 117

konceptí, které postupně (v značném chvatu) schvalovalo předsednictvo ÚV KSČ.¹⁰⁷ Ústavodárné národní shromáždění vyvíjelo značně rozsáhlou činnost legislativní, přijalo přes 200 zákonů. Jeho základním úkolem bylo však vypracování a přijetí ústavy. Vzhledem k tomuto úkolu nesouhlasil parlament s původním návrhem, že vytvoření návrhu ústavy bude svěřeno poradnímu orgánu vlády (složenému ze zástupců politických stran a ze souboru právníků), nýbrž přenesl přípravu návrhu ústavy na nově vytvořený ústavní orgán. Tímto orgánem se stal, podle zákona č. 197/1946 Sb., ústavní výbor. Ústavní výbor měl 36 členů a byl složen z poslanců všech politických stran podle poměrného zastoupení. Reprezentoval jej především předseda O. John (soc. demokracie) a generální zpravodaj V. Procházka (KSČ). Generální zpravodaj měl zpracovávat návrhy pro ústavní výbor, které mohly předkládat politické strany. Pro konkrétní projednávání přijatých návrhů zřídil ústavní výbor subkomisi, která převzala iniciativu na pracích s přípravou návrhu ústavy.¹⁰⁸

6.5 PŘIJETÍ ÚSTAVY 9. KVĚTNA 1948

Proces přípravy ústavy byl před únorovými událostmi v závěru prací na ústavě. Během dalších dvou měsíců byly následně urychleně dokončené práce na závěrečném návrhu ústavy. Návrh byl projednáván již za nové situace, kdy nová vláda v březnu vyhlásila akční program. Byl přijat návrh prosazovaný komunistickou stranou. Návrh byl předložen i k veřejné všenarodní diskusi po jeho schválení Ústředním akčním výborem NF dne 14. 4. 1948. Před přijetím ústavy došlo k přijetí ústavního zákona č. 74/1948 Sb., kterým byla prodloužena činnost Ústavodárného národního shromáždění do té doby, dokud nebude zvoleno nové Národní shromáždění. Důvodem pro přijetí této normy, byla snaha vyřešit případný akt prezidenta nepodepsat ústavu, což se skutečně stalo.¹⁰⁹ Ústavní rámec pro poúnorové období představovala zejména tzv. Ústava 9. května 1948. Ačkoli až do vydání Ústavy 9. května 1948 formálně platila Ústava z roku 1920, její úprava byla významně proměněna pomnichovským vývojem, dekrety prezidenta republiky, normotvornou činností SNR i legislativní činností poválečných parlamentů. Změny se dotkly podoby vlády a parlamentu, volebního práva, státního občanství,

¹⁰⁷ GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 242

¹⁰⁸ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 117

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 127-128

postavení menšin a občanských práv vůbec. Zásadní proměnou prošel systém veřejné správy, jehož základem se stala soustava národních výborů. Měněna byla i soudní soustava.

Návrhy ústavy připravované v Ústavodárném Národním shromáždění sice obsahovaly významné prvky limitované a socializující demokracie poválečného období, nicméně stále se v nich ještě některé principy parlamentní demokracie a Ústavní listiny 1920 zachovávaly. Patří sem koncepce dělby moci či zajištění základních občanských práv a svobod doplněné o katalog práv sociálních. Vědomé navazování jak na některé prvky Ústavy z roku 1920, tak i období po roce 1945 zdůrazňovala i důvodová zpráva k nové ústavě. Po Únoru 1948 se však charakter nového komunistického režimu projevil mimo jiné i tím, že návrhy jednotlivých částí ústavy projednávaly nejen vláda, Národní shromáždění a jeho ústavní výbor, ale zejména předsednictvo KSČ a „obrozená“ Národní fronta.¹¹⁰

¹¹⁰ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 117-118

Dne 9. 5. 1948 byl přijat Ústavodárným národním shromážděním ústavní zákon č. 150/1948 Sb. jako ústava čs. republiky. Ústava se skládá z prohlášení, 12 základních článků a dalších 10 kapitol zahrnujících 178 paragrafů.¹¹¹ Do vydání Ústavy 9. května 1948 formálně platila Ústava z roku 1920, její úprava byla významně proměněna pomnichovským vývojem, dekrety prezidenta republiky, normotvornou činností SNR i legislativní činností poválečných parlamentů. Změny se dotkly podoby vlády a parlamentu, volebního práva, státního občanství, postavení menšin a občanských práv vůbec.

7.1 PROHLÁŠENÍ

Jde o rozsáhlejší úvod k ústavě, který popisným způsobem uvádí historický sled českého a slovenského lidu za národní osvobození až po osvobození dnem 9. 5. 1945. Je zde deklarována snaha vybudovat stát jako lidovou demokracii na základě rovnosti dvou národů. Prohlášení rovněž vyjadřuje i cíl, tj. vybudovat socialismus. Jde o formální úvod ústavy, který ovšem jasně naznačil (což historie potvrdila) směr dalšího vývoje.¹¹²

Z preambule Ústavy z roku 1948:

„My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnutí vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu.

Jsme odhodláni bránit všemi svými silami vymoženosti naší národní a demokratické revoluce proti veškerým snahám domácí i zahraniční reakce, jak jsme znovu před celým světem osvědčili svým vystoupením na obranu lidově demokratických řádů v únoru 1948.

Slibujeme si navzájem, že na tomto velkém díle budou pracovat společně a ruku v ruce oba naše národy, navazující tak na pokrokové a humanitní tradice svých dějin.

Češi a Slováci, dva bratrské národy, členové velké rodiny Slovanstva, žili již před tisícem let společně v jednom státě a společně přijali z východu nejvyšší výtvar tehdejší

¹¹¹ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0, s. 130

¹¹² Tamtéž, s. 144

vzdělanosti – křesťanství. První v Evropě pozdvihli v husitské revoluci na své prapory myšlenky svobody mínění, lidovlády a sociální spravedlnosti.

Po staletí bojoval pak český a slovenský lid s feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své sociální i národní osvobození. Myšlenky svobody, pokroku a humanity byly vedoucími idejemi obou našich národů, když se v XIX. věku obrodili za společného úsilí slovenských i českých buditelů, vzešlých z lidu. Pod týmž praporem zahájily také oba národy v první světové válce společný odboj proti německému imperialismu, a podníceny Velkou říjnovou revolucí, zřídily po staletích poroty, dne 28. října 1918, svůj společný stát – demokratickou republiku Československou.¹¹³

7.2 ZÁKLADNÍ ČLÁNKY

Obsahovala dvanáct základních článků, v nichž byla jako státní zřízení zakotvená ‚lidově demokratická republika‘, stejně jako zásada, že jediným zdrojem veškeré moci ve státě je lid (článek I.). Ústava také výslovně hovořila o ‚jednotném státu dvou rovnoprávných slovanských národů‘, Čechů a Slováků (článek II.). Podle článku III. stát zaručoval svým občanům bez rozdílu pohlaví základní občanská práva a svobody, včetně nových sociálních práv, jako byly právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, na odpočinek po práci a na zaopatření při nezpůsobilosti k práci. Zároveň však osahoval tento článek i vymezení dvou ‚obecných‘ občanských povinností, kterými byly práce ve prospěch celku a obrana státu.

V článcích IV. - VII. a v článku XI. Byla definována formální koncepce dělby moci.¹¹⁴ Článek IV. odst. 1) Svrchovaný lid vykonává státní moc zastupitelskými sbory, které jsou lidem voleny, lidem kontrolovány a lidu odpovědny. V odst. 2) Volební právo do zastupitelských sborů je obecné, rovné, přímé a tajné. Volit může každý občan, jakmile dosáhne věku 18 let. Zvolen může být každý občan, jakmile dosáhne věku 21 let. Odst. 3) K obstarávání věci veřejných a k uplatňování svých demokratických práv vytváří lid dobrovolné organizace, zejména politické, odborové, družstevní a kulturní, organizace žen a mládeže a organizace tělovýchovné. Ve článku V. se ustanovovalo, že nejvyšším orgánem moci zákonodárné je Národní shromáždění o jedné sněmovně a má tři sta

¹¹³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 526

¹¹⁴ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6, s. 119

členů (poslanců), volených na dobu šesti let. Podle § 2 ústavního zákona č. 26/1954 Sb. (viz dokument č. 27/V) se volby do Národního shromáždění (a Slovenské národní rady) konaly podle volebních obvodů. V každém volebním obvodu se volil jeden poslanec. Volební obvody se vytvářely podle klíče 1:35.000, tj. jeden mandát na 35 tisíc obyvatel. Po volbách v roce 1954 tak mělo Národní shromáždění 368 poslanců a SNR 104 poslance. Článek VI. upravoval, že v čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním, na dobu sedmi let. Článek VII. uváděl, že nejvyšším orgánem moci vládní a výkonné je vláda. Je odpovědna Národnímu shromáždění. Jmenuje ji a odvolává prezident republiky.¹¹⁵ Články VIII. a IX. poté potvrdily zachování slovenských národních orgánů – Slovenské národní rady a Sboru pověřenců, jako představitelů ‚svébytnosti slovenského národa.‘ Články X. poté za nositele a vykonavatele státní moci v obcích, okresech a krajích a strážce práv a svobod lidu prohlásil národní výbory.¹¹⁶ Charakteristika národních výborů jako ‚nositele a vykonavatele státní moci‘ a ‚strážce práv a svobod lidu‘ byla jednou z formulací, které byly do ústavy včleněny až dodatečně – po únoru 1948. Na rozdíl od zákl. článku X. charakterizuje kapitola šestá ústavy národní výroby jen jako ‚články správní soustavy‘ státu (§ 123), resp. jako ‚orgány jednotné lidové správy‘ (§ 125), které ‚vykonávají ... veřejnou správu ve všech jejích oborech‘ (§ 124). Zákl. článek X. přebíral už sovětskou koncepci, která pak byla do československého ústavního systému plně implantována ústavním zákonem č. 12/1954 Sb. z 3. 3. 1954, o národních výborech (viz. Dokument č. 26/V).¹¹⁷ Článek XI. Formálně nezávislá měla být i moc soudní, přičemž ústava předpokládala kromě soudců z povolání i soudce z lidu, kteří si byli při rozhodování rovni. Soudci sice vykonávali svůj úřad nezávisle, ale byli přitom ‚vázáni právním řádem lidové demokracie.‘¹¹⁸

Koncepce, že nezávislí soudci jsou ‚vázáni jen právním řádem lidové demokracie‘ byla rovněž výrazným posunem od původní koncepce soudcovské nezávislosti, podle které byli soudcové ‚vázáni jen zákonem‘ (§ 98 Ústavní listiny ČSR z roku 1920). Vázanost celým právním řádem znamenala, že soudcové byli vázáni i nižšími (druhotnými)

¹¹⁵ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II.: (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 244

¹¹⁶ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 119

¹¹⁷ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II.: (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 245

¹¹⁸ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 80-720-1741-1., s. 119

právními normami. Toto pojetí mělo v dalších desetiletích ústavního vývoje Československa fatální důsledky. Článek XII. Odst. 1) Hospodářská soustava Československé republiky je založena na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; na vlastnictví půdy podle zásady ‚půda patří tomu, kdo na ní pracuje‘, na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku. Odst. 2) Všechno národní hospodářství v Československé republice nechť slouží lidu. V tomto veřejném zájmu řídí stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem. Ustanovení 2. odstavce zákl. čl. XII spolu s prohlášením preambule ústavy (‚chceme dojít k společenskému řádu, v němž bude úplně odstraněno vykořisťování člověka člověkem – k socialismu‘), zněním § 164 ústavy (plnění úkolů jednotného hospodářského plánu a přizpůsobení hospodářské činnosti jednotnému hospodářskému plánu) a uplatňováním interpretačních pravidel § 171 ústavy (ústava platí jako celek a při výkladu jednotlivých ustanovení ‚je třeba vycházet z ducha tohoto celu a ze zásad, na kterých je založen‘) se v padesátých letech stalo zdůvodňováním východiskem rozsáhlých zásahů do vlastnických vztahů, a to v přímém rozporu s jednotlivými ustanoveními Ústavy 9. května.¹¹⁹

7.3 K JEDNOTLIVÝM KAPITOLÁM

7.3.1 KAPITOLA PRVNÍ, PRÁVA A POVINNOSTI OBČANŮ (§ 1 - § 38)

K základním právům byla přiřazena i práva sociální, což prezentovaly § 26 – právo na práci, § 27 – spravedlivá odměna za vykonanou práci, § 28 – právo na odpočinek, § 29 – právo na zdraví a § 10 a § 11 – ochrana rodiny a mládeže. V rámci práv kulturních to bylo právo na vzdělání (§ 12 - § 14), kdy dozor nad výukou příslušel státu a výuka nesměla být v neshodě s lidově demokratickým zřízením. V § 30 - § 34 byly zakotveny základní povinnosti občana ke státu a to tradiční jako věrnost státu a obrana státu, ale také již povinnosti nově vytvořené jako zvelebovat národní majetek a výkon funkcí veřejných v duchu lidově – demokratického zřízení.¹²⁰

Srovnání kapitoly o právech a povinnostech s Ústavní listinou z roku 1920 svědčí v mnoha směrech o určité návaznosti na Ústavní listinu z roku 1920. Navíc byla

¹¹⁹ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II.: (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 245-246

¹²⁰ ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 130-131

v Ústavě 9. května zcela nově utvrzena práva sociální, zdůrazněna rovnoprávnost žen, ochrana rodiny a mládeže atd. Ústavní omezení základních práv a svobod, typická pro ‚kaučukové‘ formulace lidově demokratických, resp. socialistických ústav. První kapitola Ústavy nebyla formálně měněna, ani doplňována. Především došlo v rámci, tzv. právníkové dvouletky ke kvalitní přestavbě všech odvětví práva prosazením předního pojetí práva a odmítnutím rozdílu mezi právem veřejným a soukromým.

Nejcharakterističtější pro toto období současně je, že řadou dalších zákonů a i druhotných právních norem byl vytvořen systém legalizované nezákonnosti, hrubě porušující principy zakotvené v první hlavě Ústavy.¹²¹

7.3.2 KAPITOLA DRUHÁ, NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ (§ 39 - § 66)

Orgánem této moci je jednokomorové Národní shromáždění, které má 300 poslanců. Volební období 6leté. Poslanci jsou kontrolováni a lidem a jsou mu odpovědni. Oproti Ústavě 1920 zde došlo ke snížení věkových hranic. Prezident měl právo Národního shromáždění i rozpouštět mimo posledních 6 měsíců svého volebního období.

7.3.3 KAPITOLA TŘETÍ A ČTVRTÁ, PREZIDENT REPUBLIKY A VLÁDY (§ 67 - § 92)

Byl volen Národním shromážděním na dobu 7 let, věkový limit byl stanoven na 35 let a mohl být zvolen 2x po sobě. V případě nemožnosti výkonu prezidentské funkce déle než 6 měsíců, mohl parlament, na návrh vlády, zvolit prezidentova náměstka.

7.3.4 KAPITOLA PÁTÁ, SLOVENSKÉ STÁTNÍ ORGÁNY (§ 93 - § 122)

Nová část ústavy zakotvující nové ústavní instituce na Slovensku. V těchto ustanoveních se odrazila nová politická a národní situace s požadavkem Slovenska na uznání svébytnosti slovenského národa i formou ústavních orgánů. Ústavně byly tedy potvrzeny slovenské orgány, které vznikly revoluční cestou v roce 1944. Těmito orgány byla Slovenská národní rada Sbor pověřenců. Slovenská národní rada byla volena na dobu šesti let na základně poměrného systému s jednotnou kandidátkou Národní fronty,

¹²¹ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 246

kde měla vůdčí postavení KSS, spolu s ovládanými společenskými organizacemi a dvěma politickými stranami – Stranou slovenská obrody a Stranou svobody.

7.3.5 KAPITOLA ŠESTÁ, NÁRODNÍ VÝBORY (§ 123 - § 133)

V této kapitole byly zakotveny další nové orgány vzniklé v revoluční době závěru války – národní výbory místní, okresní a krajské. Podle § 124 národní výbory vykonávaly veřejnou správu ve všech jejích oborech. Základní úkoly byly pro ně stanoveny obecně v § 125. Podle § 126 byly národní výbory povinny opírat se o přímou účast a iniciativu lidu a podléhaly jeho kontrole. Národní výbory se tak staly součástí zastupitelské soustavy jako lidové orgány, které měly naplňovat jeden z principů lidové demokracie, totiž, že lid si svými zástupci zákony nejen dává, nýbrž je svými zástupci také sám vykonává. Zde se jednalo o samosprávnou složku činnosti NV. Organizaci, činnost a volby do národních výborů podrobněji upravovaly zákony.

7.3.6 KAPITOLA SEDMÁ, SOUDY (§ 134 - § 145)

Byla upravena soustava soudů a druhy soudů. V soudní soustavě byly zakotveny soudy civilní, trestní a vojenské. Soudní moc podle ústavy mohly vykonávat soudy řádné, ale také zvláštní a rozhodčí. Jako nejvyšší soudní orgány byl zakotven nejvyšší soud, nejvyšší vojenský soud a správní soud. Důležitou skutečností bylo ustavení soudců z lidu jako členů soudu mimo soudců z povolání.

7.3.7 KAPITOLA OSMÁ, HOSPODÁŘSKÉ ŘÍZENÍ (§ 146 - § 164)

Základem se stala úprava vlastnictví. Jako základním druhem vlastnictví byl prohlášen národní majetek jako státní vlastnictví s tím, že je spravuje přímo stát, nebo stát prostřednictvím národních podniků. Bylo zavedeno družstevní vlastnictví. Doposud stěžejní typ vlastnictví, vlastnictví soukromé, bylo omezeno a to zaručením soukromého vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců a soukromého vlastnictví půdy u zemědělců.

7.3.8 KAPITOLA DEVÁTÁ A DESÁTÁ, OBEČNÁ, ZÁVĚREČNÁ A PŘECHODNÁ USTANOVENÍ (§ 165 - § 178)

Důležitými ustanoveními byl § 165 se zakotvením státního občanství jako jediného a jednotného. Dále v § 167 bylo stanoveno, že správní soustava republiky je založena na krajském zřízení (KNV začaly působit dne 1. 1. 1949 podle zák. č. 150/1948 Sb.). Kraje se dělili na okresy a okres na obce. Ústava byla vyhlášena ve Sbírce zákonů dne 9. 6.

1948, kdy zároveň nabyla účinnosti. Ústava zároveň stanovila, že tímto dnem pozbývá platnosti Ústava 1920 i její součásti a rovněž i další ústavní a jiné zákony, pokud odporují ustanovením této ústavy a zásadám lidově demokratického zřízení.¹²² Prezident republiky dr. Edvard Beneš však odmítl ústavu podepsat a ještě před nabytím účinnosti ústavy ze své funkce 7. června 1948 odstoupil. Ústavu tak podepsal až Klement Gottwald. Ústava 9. května 1948 byla přijata jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb.¹²³

7.3.9 SOUVISEJÍCÍ ZÁKONODÁRSTVÍ

V letech 1948 – 1960 bylo tvořeno ústavní právo Ústavou z roku 1948 a celkem sedmi dalšími ústavními zákony.

7.3.9.1 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 47/1950 SB. O ÚPRAVÁCH V ORGANIZACI VEŘEJNÉ SPRÁVY

Stručný ústavní zákon o třech paragrafech se týkal § 92 ústavy, který stanovil, že ministerstva se zřizují zákonem. Touto normou byla vláda zmocněna upravovat působnost ministerstev, zřizovat nová ministerstva a rušit je. Obdobně tak mohla činit u jiných orgánů veřejné správy. Mohla tak činit vládním nařízením, které muselo být odsouhlaseno a spolupodepsáno prezidentem.

7.3.9.2 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 64/1952 SB. O SOUDECH A PROKURATUŘE

Zákonem došlo k novému vymezení soudní soustavy. Bylo zde odstraněno správní soudnictví, když bylo stanoveno v § 1, že soudnictví vykonávají obecné soudy a zvláštní soudy. Mimo obecných soudů byly zakotveny i lidové soudy, státní soud byl zrušen. Pravomoc vojenských soudů mohla být za určitých podmínek rozšířena i na civilní obyvatelstvo. Důležitým ustanovením byl § 5, kterým byly zakotveny volby soudců (oproti § 141 ústavy, kde soudci z povolání byli do funkce ustanovováni vždy trvale) a tím byl dán základ k porušování jednoho z principů nezávislosti soudce. V § 6 - § 8 byla provedena úprava prokuratury v čele s generálním prokurátorem, který byl jmenován prezidentem a byl odpovědný vládě. Bylo stanoveno, že orgán prokuratury vykonávají své funkce nezávisle. Tím došlo k vytvoření prokuratury jako samostatného

¹²² ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 131-137

¹²³ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 118

a centralizovaného orgánu podle sovětského vzoru. Ač tento orgán měl především dozorovat zachovávání zákonů, podílel se v padesátých letech právě na jejich porušování.¹²⁴

7.3.9.3 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 81/1953 SB. ZE DNE 16. ZÁŘÍ 1953, O ŘÍZENÍ NÁRODNÍCH VÝBORŮ VLÁDOU

Vynětím všeobecného řízení národních výborů z působnosti ministerstva vnitra se měly z organizace a činnosti národních výborů odstranit některé specifické rysy, vyplývající z původní koncepce národních výborů jako ‚orgánů veřejné správy‘, resp. ‚lidové správy‘ (ve všech jejich oborech) a přizpůsobit tuto organizaci a činnost systému sovětů jako ‚orgánů státní moci‘ - na rozdíl od výkonných orgánů (výborů) sovětů, které byly charakterizované jako ‚orgány státní správy.‘

Rozhodující krok byl v tomto směru učiněn v roce 1954 úst. Zákonem č. 12/1954 Sb., o národních výborech, který obsah úst. zák. č. 81/1953 Sb. zahrnul do svého § 6, podle kterého byly národní výbory ‚řízeny vládou.‘ Vláda (resp. od roku 1956 Sbor pověřenců na Slovensku podle § 19 odst. 2 úst. zákona č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech – dokument č. 30/V) řídila v zásadě bezprostředně jen KNV (krajské národní výbory), resp. ÚNV (ústřední národní výbor v Praze). Vláda vykonávala řízení prostřednictvím Komise pro otázky všeobecného řízení národních výborů v čele s členem vlády.

7.3.9.4 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 12/1954 SB. ZE DNE 3. BŘEZNA 1954, O NÁRODNÍCH VÝBORECH

Ústavní zákon podstatným způsobem změnil obsah kapitoly šesté Ústavy 9. května. Tentýž den, ve který schválilo Národní shromáždění tento ústavní zákon, schválilo rovněž dva prováděcí zákony a to zákon č. 13/1954 Sb. (s účinností od 17. 5. 1954), o národních výborech a zákon č. 14/1954 Sb. (s účinností od 9. 3. 1954) o volbách do národních výborů. První z obou zákonů byl zrušen zákonem č. 65/1960 Sb. (účinnost od 12. 6. 1960), druhý zákonem č. 39/1960 Sb. (účinnost od 11. 4. 1960). Souborem těchto tří zákonů byl dovršen proces ‚sovětizace‘ národních výborů.¹²⁵ Obě normy upravily podrobněji problematiku národních výborů, ke které byla samotná ústava stručná. Za

¹²⁴ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2.doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 151-152

¹²⁵ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 359-360

důležitou skutečnost je nutné označit, že národní výbory začaly být koncipovány v pojetí, které odpovídalo pozdějším socialistickým zásadám. Staly se místními orgány státní moci volenými na dobu 3 let (volby ve smyslu úst. zák. č. 12/1954 se konaly 16. 5. 1954) v přímých volbách.¹²⁶

7.3.9.5 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 26/1954 SB. ZE DNE 26. KVĚTNA 1954, O VOLBÁCH DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ A O VOLBÁCH DO SLOVENSKÉ NÁRODNÍ RADY

Ústavní zákon č. 26/1954 Sb. spolu se zákonem č. 27/1954 Sb. dovršil i formálně komplexní přechod (zahájený v témže roce souborem zákonů o národních výborech) k sovětskému pojetí volebního systému, ve kterém neexistoval výběr z alternativ osob a programů, ale plebiscitní pojetí hlasovacího aktu jako manifestačně vyjádřeného všelidového souhlasu s politikou ‚strany a vlády.‘ Přechod k většinovému systému jednomandátových volebních obvodů s jedním kandidátem Národní fronty, pečlivě vybraným podle statistických hledisek (předem stanovený podíl mužů, žen, mládeže, dělníků, rolníků, příslušníků integrace, straníků, nestraníků a samozřejmý požadavek naprosté většiny členů KSČ) byl vydáván za ‚překonání zbytků buržoazního parlamentarismu‘ a tím i ‚další demokratizaci našeho politického života.‘¹²⁷ Byla zakotvena v § 3 odvolatelnost poslance, rozhodnou-li o tom jeho voliči, způsob odvolání měl být stanoven zákonem. V závěru bylo stanoveno, že tyto orgány zůstávají činné až do té doby, než budou voleny další, nejdéle však do 31. 12. 1954. Národní shromáždění i Slovenská Národní rada tak zůstaly v činnosti do voleb, které se konaly 29. 11. 1954, i když jejich volební období uplynulo již dříve.¹²⁸

7.3.9.6 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 33/1956 SB. ZE DNE 31. ČERVENCE 1956, O SLOVENSKÝCH NÁRODNÍCH ORGÁNECH

Rozsáhlejší zákon o 28 paragrafech, kterým bylo podstatně změněno ústavní postavení slovenských orgánů. Došlo tak k důležité změně ústavy v její kapitole páté.¹²⁹ Mezi základní změny v kapitole páté, patří zejména upřesnění pravomoci SNR, což

¹²⁶ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2. doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 152

¹²⁷ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 361-362

¹²⁸ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2. doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 152

¹²⁹ Tamtéž, s. 153

znamenal možné jmenovat a odvolávat Sbor pověřenců, dále volby do SNR, orgány SNR a zákonodárny proces. U sboru pověřenců byly rovněž upřesněny jeho pravomoci, vztah k vládě a odpovědnost vůči SNR. A v neposlední řadě se jednalo o zásadní změnu v postavení slovenských orgánů a tím i o rozsáhlejší změnu ústavy. Byly upřesněny pravomoci SNR (např. mohla již jmenovat a odvolávat Sbor pověřenců). Volby do SNR, orgány SNR a zákonodárny proces. U sboru pověřenců byly rovněž upřesněny jeho pravomoci, vztah k vládě a odpovědnost vůči SNR. Jednalo se o zásadní změnu v postavení slovenských orgánů a tím i o rozsáhlejší změnu ústavy.¹³⁰

7.3.9.7 ÚSTAVNÍ ZÁKON Č. 35/1960 SB. ZE DNE 9. DUBNA 1960, O ZMĚNĚ ÚSTAVNÍHO ZÁKONA O VOLBÁCH DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ A O VOLBÁCH DO SLOVENSKÉ NÁRODNÍ RADY A ÚSTAVNÍHO ZÁKONA O NÁRODNÍCH VÝBORECH

Ústavní zákon č. 35/1960 Sb. byl součástí komplexu zákonů předcházejících přijetí Ústavy ČSSR v červenci 1960 a přípravy voleb do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů a v rámci nového územního členění státu. Podstatné bylo – z hlediska Národního shromáždění – že se počet poslanců NS opět pevně stanovil (300 – z toho 213 v Čechách na Moravě a ve Slezsku a 87 na Slovensku a že počet poslanců SNR byl odvozeně stanoven podle počtu poslanců NS volených na Slovensku (87). Příslušné volební zákony byly publikovány současně s úst. zákonem č. 35/1960 Sb.:

- zákon č. 37/1960 Sb., kterým se mění zákon o volbách do Národního shromáždění,
- zákon SNR č. 38/1960 Sb., kterým se mění zákon o volbách do Slovenské národní rady
- zákon č. 39/1960 Sb., o volbách do národních výborů.¹³¹

¹³⁰ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2. doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 153

¹³¹ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-718-4765-8., s. 386

8.1 PŘÍPRAVA A PŘIJETÍ ÚSTAVY

8.1.1 ÚSTAVA 1960

Dne 11. 7. 1960 byl přijat Národním shromážděním ústavní zákon č. 100/1960 Sb. jako ústava Československé republiky. Ústava obsahuje 112 článků a je členěna na prohlášení a 9 hlav.¹³²

8.1.1.1 PROHLÁŠENÍ

Prohlášení ústavy je velice obecné a ideologicky poznamenané. Návrh se od definitivní podoby ústavy v prohlášení částečně odlišuje pouze co do volby užitých formulací, nikoliv svými závěry. Návrh i konečná podoba prohlášení ústavy harmonicky definují Československo jako socialistický stát, tvořený Čechy a Slováky, kteří zde žijí v ‚bratrské shodě.‘ Prohlášení se již na rozdíl od Ústavy 9. května nevrací ke svržení habsburské dynastie a datu 28. 10. 1918, jako k jednomu ze zásadních mezníků ve vývoji českého a slovenského národa, jeho cílem je vyzdvihnout poválečný prosovětský vývoj a samotnou KSČ, jako sjednocující sílu pracujícího lidu v boji s kapitalistickou hydrou.¹³³

8.1.1.2 HLAVY ÚSTAVY

8.1.1.2.1 HLAVA PRVNÍ, SPOLEČENSKÉ ZŘÍZENÍ (ČL. 1-18)

Zakotvuje zásady společenského zřízení na bázi socialistického státu – moc je svěřena pracujícímu lidu, názvem je Československá socialistická republika, ekonomickým základem je plánovitě řízené hospodářství, řízení společnosti je realizováno podle zásady demokratického centralismu. V čl. 16 se stanoví, že veškerá kulturní politika, vzdělání a výchova jsou vedeny v duchu marxismu – leninismu. Nejzávažnějším negativním zásadou se stal čl. 4, kterým byla KSČ ústavně konstituována jako vedoucí síla společnosti. Tuto zásadu podpořil i čl. 6, který toto vedoucí postavení KSČ potvrdil i v Národní frontě. Oba tyto články zavedly v ústavě institut, který dal jedné politické

¹³² ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 151

¹³³ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7., s. 273

straně právo rozhodovat o dění ve státě, neboť ji ustanovil jako ústřední zdroj moci, takže stála i nad státem. V této hlavě byla provedena úprava vlastnictví zcela ve prospěch socialistického společenského vlastnictví ve formě státního a družstevního vlastnictví. Soukromé vlastnictví bylo přípustné jen jako drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a tím prakticky bylo soukromé vlastnictví zakázáno.¹³⁴

8.1.1.2.2 HLAVA DRUHÁ, PRÁVA A POVINNOSTI OBČANŮ (ČL. 19-38)

V druhé hlavě, věnované právům a povinnostem občanů, již byly definitivně opuštěny zásady založené v československém ústavním vývoji Ústavou z roku 1920. Ústava z roku 1960 stavěla zřetelně zájmy společnosti nad práva jednotlivce. Ústava totiž vycházela z teze, že zájmy každého občana socialistického státu jsou v souladu se zájmy celé společnosti a že práva, svobody a povinnosti občanů slouží svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a současně upevnění socialistické společnosti.

Soubor práv a svobod zaručených ústavou byl formulován úžeji a méně konkrétně, než tomu bylo v Ústavě 9. května. Vzájemná podmíněnost práv a povinností je dobře dokumentována například ve spojení povinnosti pracovat ve prospěch celku s právem na práci.¹³⁵

8.1.1.2.3 HLAVA TŘETÍ, NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ (ČL. 39-60)

Koncepce Národního shromáždění v soustavě nejvyšších státních orgánů vycházela formálně z úplnosti moci soustředěné v Národním shromáždění, kterému byla odpovědna nejen vláda, ale i prezident republiky. Faktická úloha Národního shromáždění byla ovšem velmi malá – nejen proto, že ve svých základních formálních kompetencích (zákonodárné a kontrolní) bylo plně vázáno na předcházející souhlas, resp. nesouhlas vedení komunistické strany, ale i proto, že schůze NS se konaly jen sporadicky a značná část legislativních kompetencí NS byla přesunuta na zákonná opatření jeho předsednictva a ještě častěji na druhotné právní akty exekutivních orgánů.¹³⁶ Čl. 38 stanovuje, že NS je nejvyšším orgánem státní moci v Československu.

¹³⁴ ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 152

¹³⁵ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6, s. 325

¹³⁶ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-765-8., s. 411

Má jednu komoru o 300 členech, kteří jsou voleni na čtyřleté volební období. Zasedání NS na základě čl. 50 svolává prezident republiky nejméně dvakrát do roka. Podmínkou pro usnášeníschopnost NS je přítomnost nejméně nadpoloviční většiny členů. Zde se definitivní podoba ústavy drobně odlišuje od návrhu – ten vystačoval s přítomností poloviny všech poslanců.¹³⁷

8.1.1.2.4 HLAVA ČTVRTÁ, PREZIDENT REPUBLIKY (ČL. 61-65)

Ústava zachovala tradiční pravomoci prezidenta. Zásadní novinkou by čl. 61, odst. 2, kterým byla zakotvena odpovědnost prezidenta z výkonu své funkce parlamentu. Z toho vyplývala možnost, aby byl parlamentem z funkce odvolán.¹³⁸

Prezidentem Československé republiky se může stát občan volitelný do NS, pro kterého se při volbě vysloví nejméně tři pětiny všech poslanců NS. Teoreticky tak mohl být zvolen prezidentem občan po dosažení věku 21 let, což je velmi nízká věková hranice – pro prezidentský úřad přinejmenším neobvyklá, uvážíme-li, že Ústava 9. května a ústava z roku 1920 vyžadovaly shodně pro prezidentský úřad věk kandidáta aspoň 35 let. Prezident nemůže být zároveň členem NS, SNR, národního výboru nebo členem vlády (čl. 63). Nemůže-li prezident vykonávat svůj úřad, přebírá výkon jeho funkce vláda – může pověřit svého předsedu výkonem některých prezidentských pravomocí. Předseda vlády je za této situace vrchním velitelem ozbrojených sil (čl. 63 a 65). Prezidentovi republiky socialistická ústava již nepřiznává právo vrátit zpět NS usnesený zákon, pokud s ním nesouhlasí. V tomto ohledu byla tedy pravomoc prezidenta republiky omezena. Co se týče kontrasignace prezidentských úkonů, ta je výslovně stanovena pouze v případě podepisování zákonů a zákonných opatření. Obecné ustanovení o kontrasignaci v socialistické ústavě na rozdíl od Ústavy 9. května chybí.¹³⁹

8.1.1.2.5 HLAVA PÁTÁ, VLÁDA (ČL. 66-72)

Koncepce vlády jako nejvyššího výkonného orgánu státní moci vycházelo z odmítání principu horizontální dělby moci v organizaci a vzájemných vztazích nejvyšších státních orgánů. Ústavní úprava byla velmi stručná – i zde se především vycházelo z

¹³⁷ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 273-274

¹³⁸ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2. doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 163

¹³⁹ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7., s. 276

toho, že skutečné rozhodování a řešení případných konfliktů bylo v rukou aparátu ÚV KSČ a jeho oddělení, která byla organizována podle rezortních hledisek a v každodenním řízení státu jednoznačně postavena nad ministerstva. Předseda a místopředsedové vlády (jejichž počet se pohyboval v průběhu let mezi třemi až pěti) tvořili podle vládní nařízení č. 5/1953 Sb. předsednictvo vlády, nadané ve vymezených věcech zcela samostatnou pravomocí. Počet ministrů se měnil – v šedesátých letech se pohyboval mezi 19 až 25.¹⁴⁰ NS může kdykoliv podat prezidentu republiky návrh na odvolání člena nebo členů vlády – prezident v takovém případě dotčeného člena nebo členy vlády odvolá. Po svém jmenování prezidentem republiky předstupuje vláda před NS se svým programovým prohlášením a s žádostí aby s ním vyslovalo souhlas. Ministerstvo a ostatní úřední orgány státní správy mohou vydávat na základě zákonů a nařízení vlády obecně závazné předpisy k jejich provedení (čl. 70-72).¹⁴¹

8.1.1.2.6 HLAVA ŠESTÁ, SLOVENSKÁ NÁRODNÍ RADA (ČL. 73-85)

Výrazným prvkem Ústavy z roku 1960 byla centralizace. V hlavě 6 došlo totiž k dalšímu omezení slovenských národních orgánů. Pravomoci Slovenské národní rady (SNR), označované nově za orgán státní moci a správy na Slovensku, byly vymezeny jen na věci národní a regionální povahy, a to zejména v oblasti národního hospodářství, kultury a věcí maďarské a ukrajinské národnosti. Její zákonodárství muselo být v souladu s celostátními zákony a Národní shromáždění je při zjištění nesouladu mohlo zrušit.¹⁴² SNR je tvořena poslanci NS zvolenými na Slovensku (81) a obdobně jako v případě poslanců NS jsou i poslanci NS zodpovědní lidu, který je může odvolat. Volební období SNR se kryje s volebním obdobím NS – 4 roky. SNR sídlí v Bratislavě (čl. 73).¹⁴³ Předsednictvo Slovenské národní rady bylo výkonným orgánem Slovenské národní rady v rámci její pravomoci. Mělo šestnáct členů a skládalo se z předsedy Slovenské národní rady, z jejích místopředsedů a z dalších členů předsednictva. Slovenská národní rada je volila na celé volební období. Setrvalo ve funkci i po jeho uplynutí, pokud si nově zvolená Slovenská národní rada nezvolila své předsednictvo.

¹⁴⁰ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-765-8., s. 419

¹⁴¹ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-807-3731-137., s. 277

¹⁴² KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 327

¹⁴³ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-807-3731-137., s. 277

Předsednictvo Slovenské národní rady a jeho členové byli ze své činnosti odpovědni Slovenské národní radě. Ta je mohla i kdykoli odvolat. Člen předsednictva Slovenské národní rady mohl být zároveň členem vlády, což se i v praxi stávalo.¹⁴⁴

8.1.1.2.7 HLAVA SEDMÁ, NÁRODNÍ VÝBORY (ČL. 86-96)

Ústava v hlavě 7 potvrdila formální zvýšení pravomocí národních výborů, ke kterému došlo již na základě zvláštního zákona o národních výborech z května 1960. podle nového územně správního uspořádání, přijatého již v dubnu 1960, se Československá socialistická republika dělila na hlavní město Prahu, 10 krajů a 108 okresů.¹⁴⁵ Úprava národních výborů navázala na předchozí ústavu. Národní výbory byly zakotveny jako třístupňové orgány státní moci i správy v krajích, okresech a obcích. Poslanci NV byli voleni na dobu 4 let. V této hlavě byla zakotvena působnost, druhy a stupně a orgány NV. Fungovaly ústavně jako zastupitelské sbory, ale důraz byl kladen na výkon státní správy. NV vyššího stupně řídily činnost NV nižšího stupně. Základem finančního hospodářství byly přiděly financí ze státního rozpočtu, což již samozřejmě limitovalo jejich možnosti na úseku samostatné působnosti.¹⁴⁶

8.1.1.2.8 HLAVA OSMÁ, SOUDY A PROKURATURA (ČL. 97-106)

Tato hlava byla změněna ústavním zákonem č. 155/1969 Sb. vzhledem ke vzniku federace. Byla zde zakotvena soustava soudů, kterými byly Nejvyšší soud, krajské soudy, okresní soudy, vojenské osudy a rovněž i místní lidové soudy. Soudy byly složeny jak ze soudců z povolání, tak i ze soudců z lidu. Místní lidové soudy byly zakotveny v čl. 101 jako soudy v místech a na pracovištích k prohloubení účasti pracujících n a výkonu soudnictví. V této hlavě byla společně pak provedena i úprava prokuratury (čl. 97 jim určil společné úkoly) ač postavení těchto orgánů mělo být rozdílné. Základní zásady nezávislosti soudců a soudů byly pouze deklarovány, aniž v praxi měly význam. Negativními skutečnostmi pro nezávislost soudů byla zásada volitelnosti soudců na 4 roky a vázanost soudců právním řádem socialistického státu (čl. 102).¹⁴⁷ Koncepce soudů a prokuratury chránících na prvním místě socialistický stát a

¹⁴⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Právní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 530

¹⁴⁵ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 327

¹⁴⁶ ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 2. doplněné vydání. Masarykova univerzita v Brně, 2003. 179 s. ISBN 80-210-3058-5, s. 163

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 155

jeho společenské zřízení a až na druhém místě zájmy občanů a organizací ‚pracujícího lidu‘ - a to jen ‚oprávněné zájmy‘, tj. takové, které byly autoritativně (stranickými a státními orgány) uznané za ‚oprávněné.‘¹⁴⁸

8.1.1.2.9 HLAVA DEVÁTÁ, USTANOVENÍ OBECNÁ A ZÁVĚREČNÁ (ČL. 107-112)

V souladu s koncepcí jednotného státu se i v socialistické ústavě Československo definováno jako jednotný a nedělitelný celek (čl. 107 odst. 1). Na rozdíl od návrhu ústavy obsahuje konečné znění ústavy ustanovení věnované územní organizaci státu. Rozdíly jsou také v případě ustanovení týkajícího se státního znaku. Zatímco návrh ústavy odkazuje v případě státního znaku na zvláštní zákon, schválená ústava státní znak konkrétně definuje, odkaz na zvláštní zákon je zde užit pouze pro stanovení dalších detailů státního znaku a jeho užití.¹⁴⁹

¹⁴⁸ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-765-8., s. 427

¹⁴⁹ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 279

Federace je forma složeného státu, v němž je suverenita rozdělena mezi federální stát (spolek) a členské státy. Federace může vzniknout buď sloučením států, nebo prostřednictvím rozdělení unitárního státu.¹⁵⁰ Dále je také v podstatě vertikální dělbou moci. Politická centralizace je tak a priori v rozporu s jakýmkoli federativním modelem.¹⁵¹

Pro ústavní vývoj toho období byl velmi významný rok 1968, kdy se čs. stát změnil ze státu unitárního ve stát federativní.¹⁵² Myšlenka přebudování unitárního československého státu ve dvoudílnou federaci se přenesla ze sféry teoretických diskusí a zákulisních sporů do viditelné politické reality v březnu 1968. Ve svém prohlášení z 15. března ji Slovenská národní rada prezentovala jako zásadní požadavek, jehož naplnění považuje za *cinditio sine qua non* dalšího úspěšného rozvíjení demokratizace společnosti.¹⁵³ Důvodem vzniku federace byly v našem státě důvody národnostní, kdy federace měla odstranit stávající napětí v unitárním státě. Československá federace byla samozřejmě charakterizována základními znaky federace jako svojí soustavou nejvyšších státních orgánů, dvojí právní systém, dvojí působnost státních orgánů apod.¹⁵⁴

Návrh ústavního zákona o československé federaci byl předložen na 28. schůzi Národního shromáždění jako společná návrh České národní rady a Slovenské národní rady na základně společné zprávy výboru Národního shromáždění. Za přítomnosti prezidenta republiky generála L. Svobody, předsedů obou národních rad a vlády v čele s předsedou vlády měla schůze především slavnostní ráz.¹⁵⁵ Projednávání ústavního zákona o československé federaci bylo vrcholnou fází federalizační reformy iniciované propuknutím obrodného Pražského jara.¹⁵⁶ Tzv. Pražské jaro v roce 1968 i přes

¹⁵⁰ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2001, 1189 s. ISBN 80-7179-360-4, s. 192

¹⁵¹ *Pocťa Jánu Gronskému*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 614 s. ISBN 978-807-3800-949., s. 26

¹⁵² ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 147

¹⁵³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Právní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 531

¹⁵⁴ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 147

¹⁵⁵ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 308 s. ISBN 80-246-0024-2., s. 15-16

¹⁵⁶ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7., s. 326-327

zmrazení liberalizace systému okupací Československa však ústavně znamenalo především vznik federace.¹⁵⁷ Předseda SNR O. Klokoč ocenil přínos dosavadního československého státu pro slovenský národ a vyjádřil naději, že federalizace státu utuží vztah obou národů a pomůže vytvořit silný konsolidovaný moderní stát.¹⁵⁸

Nová etapa vývoje socialistického Československa je spojena s rokem 1968, kdy se přijetím ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci právně završila cesta k federativnímu uspořádání československého státu.¹⁵⁹ Národní shromáždění schválilo ústavní zákon o československé federaci dne 27. 10. 1968.¹⁶⁰ Od 1. ledna 1969 se Československo stalo státem složeným z České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.¹⁶¹ To, že o zákonu bylo hlasováno v předvečer významného státního svátku, nebylo náhodné. Jak uvedl předseda NS J. Smrkovský, byl to politický záměr, „... jímž má být demonstrován duch, kterým se náš stát řídí a chce řídit – dát lidu této země a v tomto případě především jejím národům takový domov, takovou vlast, kterou by považovaly za skutečně svou, v níž by byly naplněny všechny jejich tužby, a teda také požadavky národní.“¹⁶²

Schválený ústavní zákon byl příslušnými ústavními činiteli podepsán v Bratislavě 30. 10. 1968. Ústavní zákon o československé federaci byl do listopadu 1989 třikrát přímo novelizován.¹⁶³ Přijetí ústavního zákona č. 77/1968 Sb. započalo další fázi obrodného procesu roku 1968.¹⁶⁴ Zákon měnil hlavy III. – VI. Ústavy. Dosavadní unitární stát nahradila federace dvou rovnoprávných republik. ÚZ: Ponechal ve výlučné působnosti federálních orgánů zahraniční politiku, národní obranu, federální státní hmotné rezervy, federální zákonodárství a správu v rozsahu působnosti federace a ochranu federální ústavnosti. Další záležitosti spadaly do společné působnosti federace i obou republik a

¹⁵⁷ *Pocta Jánů Gronskeému*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 614 s. ISBN 978-807-3800-949., s. 26

¹⁵⁸ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 326-327

¹⁵⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Právní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 531

¹⁶⁰ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 147

¹⁶¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Právní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8., s. 531

¹⁶² BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 326

¹⁶³ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 308 s. ISBN 80-246-0024-2., s. 15-16

¹⁶⁴ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 315

veškeré záležitosti nespádající do výlučné působnosti federace a neuvedené v čl. 8 byly ve výlučné působnosti republik.¹⁶⁵

Ústavní zákon č. 77/1968 Sb. stanovuje následující:

- Úprava státoprávních vztahů mezi Čechy a Slováky vyžaduje podporu nejméně na tři pětin poslanců NS zvolených v českých zemích a tři pětin poslanců NS zvoleným na Slovensku,
- Příprava federativního uspořádání Československu je svěřena ČNR a SNR,
- ČNR je konstituována jako prozatímní ústavní orgán politické reprezentace českého národa,
- ČNR bude vyjadřovat při jednáních o přípravě federace se SNR stanovisko českého národa,
- ČNR je oprávněna předkládat NS návrhy související s přípravou federativního uspořádání Československa,
- Počet členů ČNR stanoví NS, ČNR bude zvolena na návrh NF z řad poslanců NS zvolených v českých zemích a významných českých osobností (nečlenů NS).
- SNR je oprávněna rozšířit na návrh slovenské NF počet členů SNR o význačné slovenské osobnosti.¹⁶⁶

Důležitou součástí ústavního zákona bylo stanovení a rozdělení působnosti federace a republik.¹⁶⁷ Byl zde uplatněn tzv. klasický federální model rozdělení působnosti, když federaci příslušena určená výlučná působnost ČSSR. Následně byla vymezena společná působnost federace a republik. Výlučná působnost republik byla stanovena negativně a to v rozsahu působnosti, která nebyla svěřena do působnosti federace.¹⁶⁸ Základním důsledkem federačního zákona však byl vznik dvou republik, které reprezentovaly rovnoprávnost českého a slovenského národa v jednom státě. Soustavu nejvyšších státních orgánů federace tvořilo Federální shromáždění, prezident ČSSR, vláda ČSSR, federální ministerstva a ostatní federální orgány federace. Federální shromáždění se stalo nejvyšším zákonodárným orgánem československé federace. Bylo dvoukomorové. Sněmovna lidu měla 200 poslanců volených přímou volbu a její volební období bylo

¹⁶⁵ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 368 s. ISBN 978-80-7373-113-7, s. 315

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 315

¹⁶⁷ ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 149. ISBN 80-210-1354-0., s. 148

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 148

čtyřleté. Federální shromáždění mělo zákonodárnou pravomoc ve věcech svěřených ústavním zákonem o československé federaci do výlučné působnosti Československé socialistické republiky a ve věcech patřících do společné působnosti, a to v části svěřené Československé socialistické republice.¹⁶⁹

Podle ústavního zákona o československé federaci platil zákaz majorizace, hlasovali ve Sněmovně národů odděleně poslanci zvolení v Slovenské socialistické republice. Usnesení bylo přijato, hlasovali-li pro ně většina všech poslanců zvolených ve Slovenské socialistické republice, nevyžadoval-li ústavní zákon většinu kvalifikovanou. Ústavní zákon o československé federaci dále konstatoval, že představitelem národní svrchnosti a svébytnosti českého a slovenského národa a nejvyšší orgánem státní moci v ČSR a SSR je Česká národní rada a Slovenská národní rada.¹⁷⁰

¹⁶⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, K. *Česke Pravní dějiny: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8, s. 531

¹⁷⁰ SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 177 s. ISBN 978-80-7418-067-5., s. 160

Při hodnocení ústavních dokumentů čs. ústavní historie, zejména všech tří komplexních ústav (1920, 1948 a 1960), ústavního zákona o čs. federaci 1968, jakož i ústavních dokumentů po listopadu 1989 lze konstatovat, že na jedné straně se čs. ústavověda vždy inspirovala vnějšími ústavními zdroji, ale současně přinášela vlastní originální poznatky a koncepce. Při rozboru čs. ústavní historie je na jedné straně patrné, že byly přijaty a působily 3 ucelené ústavní dokumenty. V ústavní historii lze vyčlenit několik ústav z pohledu ústavního práva období ‚přechodných.‘¹⁷¹ Přechodné ústavní dokumenty v tomto slova smyslu můžeme chápat, jako dokumenty dočasné, provizorní, nebo ústavu, která je platná, ale byla v základním duchu změněna tolik, že byla spíše chápána, jako určitý mezistupeň. Mezi přechodná období v první řadě považujeme období 1918 – 1920, kdy se začal vytvářet nový samostatný ústavní systém. Dále je to období 1938 až 1939, kdy v podstatě mluvíme o dočasné neplatnosti Ústavy z roku 1920.

Zvláště patrné jsou prvky kontinuity ve vývoji formy vlády, což se dá ukázat zejména na vývoji koncepce vztahů dělby moci na bázi Ústavy z roku 1920. Poté se uplatnila snaha po její restituci v roce 1945 a posléze i v Ústavě z r. 1948, přičemž tyto ‚zbytky‘ prvků formální dělby moci přetrvávají až do zániku federace.¹⁷²

Pro celkovou charakteristiku čs. ústavního vývoje je dále důležité, že vztah ústavy psané a ústavy faktické byl značně podmíněn politickým režimem dané etapy či jeho změnami uvnitř etapy. Z hlediska faktického politického života čs. ústavy, teda z pohledu toho, jak byla ústava oficiální politickou mocí respektována, lze vidět v zásadě tyto dějinné periody ústavnosti. V první řadě jde o období 1918 až 1938, resp. 1945 a 1948, kdy ústava je ústava v zásadě respektována a je základem a rámcem stranické pluralitní demokracií. Dále je to pak období 1939 až 1945, kdy v souvislosti s vnější okupací panuje brutální hitlerovský tzv. protektorský režim.¹⁷³

¹⁷¹ *Pocta Jánů Gronsému*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 614 s. ISBN 978-807-3800-949., s. 34

¹⁷² Tamtéž, s. 37

¹⁷³ Tamtéž, s. 40

TAB. I POROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH ÚSTAV - PREZIDENT

	Ústava 1920	Ústava 1948	Ústava 1960	Ústavní zákon o Československé federaci (1968/9)
Vrchní velení ozbrojených sil	Ano	Ano	Ano	Ano
Přijímání vyslanců	Ano	Ano	Ano	Ano
Jmenování soudců Ústavního soudu	Ne	Ne	Ne	Ne
Trestní stíhatelnost prezident	Ne (ano - velezrada)	Ne (ano - velezrada)	Ne (ano - velezrada)	Ne (ano - velezrada)
Jmenování a odvolání vlády	Ano	Ano	Ano	Ano
Neslučitelnost funkcí	Ano	Ano	Ano	Ano
Udělování darů	Ano	Ano	Ne	Ne
Jmenování rektorů vysokých škol	Ne	Ne	Ano	Ano
Udělování milosti	Ano	Ano	Ne	Ano
Prezidentské veto	Ano (14 dnů)	Ne	Ne	Ne
Rozpuštění národního shromáždění (PS)	Ano	Ano	Ne	Ano

Pokusil jsem se o srovnání funkcí prezidenta tak, jak se v ústavách objevovali a dali se porovnat. Vymezil jsem si 11 bodů, mezi které patří: vrchní velení ozbrojených sil, přijímání vyslanců, jmenování soudců Ústavního soudu, trestní stíhatelnost, jmenování a odvolání vlády, neslučitelnost funkcí, udělování darů, jmenování rektorů VŠ, udělování milosti, prezidentské veto a rozpuštění národního shromáždění. K výrazným změnám po dobu 49 let nedocházelo a ani se nikterak neměly možnosti prezidentů republiky. Avšak k některým došlo. Mezi tyto změny můžeme počítat např. jmenování soudců Ústavního soudu, což nebylo umožněno prezidentovi v žádné z ústav. Posléze mu tato možnost byla odepřena. Další změny probíhaly v možnosti udělování darů. Udělovat dary mohl pouze v ústavě z roku 1920 a 1948. Dříve či později mu tato možnost nebyla umožněna. Prezidentské veto mohl udělit prezident pouze v ústavě z roku 1920 a do 14 dnů. Později toto bylo zrušeno a do doby 1969 nebylo dovoleno. Co se týká posledního bodu mého výčtu porovnání a to rozpuštění národního shromáždění, tak toto privilegium nebylo prezidentovi umožněno pouze v ústavě z roku 1960.

TAB. II POROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH ÚSTAV – NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

	Ústava 1920	Ústava 1948	Ústava 1960
Počet poslanců	300	300	300
Volební období poslanců	6	6	4
Aktivní/pasivní volební právo poslanců	21/30	18/21	18/21
Počet senátorů	150	-	-
Volební období senátorů	8	-	-
Aktivní/pasivní volební právo senátorů	26/45	-/-	-/-

Mezi mé další porovnání patřilo též jednotlivým ústavám, ale tentokrát jsem se pokusil porovnat národní shromáždění. V rámci srovnání jsem stanoval 2 skupiny po třech pod bodů, které se nazývají počet poslanců/senátorů, volební období poslanců/senátorů a v neposlední řadě aktivní či pasivní volební právo poslanců/senátorů. Počet poslanců se v průběhu let 1920-1960 neměnil a zůstal vždy na finálním čísle 300. Volební období bylo 6leté, pouze se tato skutečnost liší v Ústavě z roku 1960. Aktivní právo, což znamená možnost volit, byla v Ústavě z roku 1920 ve 21. letech. Oproti dalším dvěma ústavám byla tato možnost uzákoněna na 18 let. Pasivní právo znamená být volen, splňovat podmínky pro kandidaturu. Byla opět v Ústavě z roku 1920 jinak a to od 30 let. Kdežto ve dvou dalších ústavách je tato možnost definována na 21. rok. Národní shromáždění v Ústavě z roku 1948 a 1960 byla ustanoveno pouze jako jednokomorové. Vzhledem k faktu, že šlo pouze o jednokomorový orgán, počet senátorů byl stanoven pouze v Ústavě z roku 1920 a to na 150. Ke stejnému faktu nahlížíme i u dalšího bodu a to u volebního období, kdy jsou senátoři jmenováni na období 8leté. Aktivní právo u senátorů je stanoveno na 26. rok, u pasivního volebního práva je to 45. rok v Ústavě z roku 1920. V dalších ústavách toto zmíněno není.

Vzhledem k nemožnosti zapojit do porovnání národního shromáždění Ústavní zákon o československé federaci, tak se tyto změny pokusím charakterizovat nyní. Federální shromáždění se dělilo na dvě komory (sněmovna lidu a sněmovna národů). Sněmovna lidu měla 200 křesel na pětileté funkční období. Sněmovna národů měla 150 křesel a byly obsazovány přímou volbou z lidu České a Slovenské Republiky po 75 poslancích. Funkční období bylo též na 5 let.

11 ZÁVĚR

Ústava České republiky je nejvýše postavený zákon v České republice. Text ústavy je rozdělen do preambule a osmi hlav, kterými jsou základní ustanovení, moc zákonodárná, moc výkonná, moc soudní, nejvyšší kontrolní úřad, Česká národní banka, územní samospráva a přechodná a závěrečná ustanovení.¹⁷⁴

Ve své diplomové práci jsem se zabýval jednotlivými ústavami a obdobím od roku 1920 do roku 1969. Pokusil jsem se vymezit vždy důležité články a změny, které daná ústava obsahovala. Změna je například patrná u funkce prezidenta, který v ústavě 1920 má právo veta do 14 dnů, oproti dalším ústavám, kdy mu tato možnost byla odeprána.

Teoretická část je rozřazena do několika kapitol, které se zabývají ústavami, včetně historickými obdobími, které s vývojem jednotlivých ústav úzce souvisí. Mezi hlavní kapitoly patřily kapitoly zejména o Ústavě z roku 1920, 1948 a 1960. V dalších neméně důležitých kapitolách se snažím přiblížit období nesvobody a okupace a v neposlední řadě Ústavní zákon o československé federaci z roku 1968/9.

Při psaní mé diplomové práce jsem došel k názorům, že ústava z roku 1920 je nejdemokratičtější a nejvíce popracovaná v porovnání s ústavami, se kterými jsem se zabýval a které jsem se snažil porovnat. Troufám si zároveň tvrdit, že je po formální stránce velmi podobná ústavě dnešní. Vývoj českého práva byl zastaven v roce 1938, po přijetí Mnichovské dohody, kdy jsme se stali druhou republikou. České právo přestalo být respektované, zejména za doby okupace německými vojsky, kdy zde začalo platit množství německých nařízení. Díky prozatímním úřadům ve Francii a poté ve Velké Británii, nedošlo k úplnému zániku práva. Dočasné orgány mimo Československou republiku tvořily právní úkony v podobě nařízení, a co se týká prezidenta, tak dekretů a smluv. K tomu nám pomohla vláda spojenců, která uznala naši exilovou vládu, a tímto mohla vydávat právní akty. Po druhé světové válce se snažili pokračovat, čeští zákonodárci a právníci, ve vývoji a rozvoji práva, jako za první republiky. Bylo vydáno několik zákonů, ve snaze navázat na předválečné období. To se však díky politickému vývoji po druhé světové válce nedařilo a po únorových událostech, abdikaci prezidenta Beneše a následné vládnutí pouze jedné politické strany nedopadlo dle očekávání. Tomuto faktu nepomohla ani ústava z roku 1948. Ač vyhlízející, jako demokratická,

¹⁷⁴ *Finance.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/makrodata-eu/zakony/ustava/>

některé z jejích článků se nepřilíš shodovaly s demokratickou vizí státu. Tehdejší prezident Dr. Beneš se nechal slyšet: „*Konstatuji však, že některé články ústavy jsou takového obsahu, že moje svědomí a mé přesvědčení o demokracii, i mé pojetí lidských a občanských práv, mi brání vysloviti s nimi plný souhlas.*“¹⁷⁵ V době vrcholícího Stalinismu byla ústava několikrát měněna a doplňována a to z důvodu vzrůstajícího vlivu komunistického režimu SSSR, kde byly ve velkém množství porušovány základní občanská práva a lidské svobody. Docházelo k odbourávání demokratických pravidel a faktickému stranění justice. V 60. letech docházelo k postupnému uvolňování totalitního režimu. V roce 1960 byla přijata nová ústava, ve které byla zavedena tzv. právníková novořeč, což v době socialismu nevytvářela příliš adekvátní situaci, kdy docházelo ke svévoli výkladu a aplikaci ústavy. Shodovala se s ústavními skutečnostmi, na rozdíl od ústavy z roku 1948, kdy zde byl v plné síle totalitní režim. Politická situace v této době vyvrcholila Pražským jarem v roce 1968 a posléze invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa v témže roce 1968.

V závěrečné fázi práci se snažím o stručné shrnutí jednotlivých ústav a porovnání ústav z hlediska prezidentů a národního shromáždění.

¹⁷⁵ GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-765-8.

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ADAMOVA, K. *Stručný nástin dějin státu a práva v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. ZČU Plzeň, 1994. 68 s. ISBN 80-7082-142-6
- BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, 178 s. ISBN 978-80-210-5438-7
- BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2011, 365 s. ISBN 978-80-7373-113-7
- BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. 1. vydání, Praha: sociologické nakl., 1992, 168 str. ISBN 80-901059-6-3.
- FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J. *Základy státovědy*. Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 352 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 169. ISBN 80-210-1575-6.
- GRONSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 244 s. ISBN 80-7184-458-6.
- GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 497 s. ISBN 80-7184-765-8.
- GRONSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 308 s. ISBN 80-246-0024-2.
- HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2001, 1189 s. ISBN 80-7179-360-4
- KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1993, 348 s. ISBN 80-85270-13-7

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-90-2.

KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Linde, 2008, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4

MATES, Pavel. Žilinská dohoda a ústavní zákon o autonomii Slovenska. In *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992. s. 97-100. ISBN 80-901102-7-4

Poceta Jánu Gronskému. Editor Karel Klíma, Jiří Jirásek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 614 s. ISBN 978-80-7380-094-9

SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 177 s. ISBN 978-80-7418-067-5

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8

ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 177 s. ISBN 80-210-1354-0

ZIMEK, J. *Ústavnost a Český ústavní vývoj*. 2. doplň., vydání. Masarykova univerzita v Brně, 1997. 179 s. ISBN 80-210-3058-5

Internetové zdroje

www.mzv.cz

www.pravo.wz.cz

www.finance.cz

Diploma thesis: "The constitutional development of the Czechoslovakia 1920-1969" is focused on a description of individual types of constitutions, which were established in this period. The aim of this thesis was to describe the individual articles of constitution and provide a complex point of view. In the theoretical part we deal with the definition of the constitution, and we describe the time development of individual sections. Starting from the Constitution of the Republic of Czechoslovakia to the Constitutional Act on the Czechoslovak Federation. In the final chapter of this thesis we compare constitutions and the definition of the individual points, which are connected or not into individual constitutions.

This diploma thesis is divided into 9 chapters, which are divided into different subchapters. The basis of the thesis consists of chapter two, which describes the constitution from 1920. Chapter five is about the constitution from 1948 and chapter six is about the constitution from 1960. In the first chapter I have tried to provide a theoretical framework of the particular concept of a constitution and its historical framework. Constitution as a concept is known from 18th century, and it is known to general public till these days. I go on with traditional belongings of content and structure of constitutions. The third section deals with the functions of the constitution, and last but not least I deal with the dynamics and the stability of the constitutions. The second chapter describes the constitutional development in our country since the beginning of Czechoslovakia in 1918 after the constituency was accepted in 29 March. 2.1920. The fourth chapter is devoted to the period of Nazi occupation and the lack of freedom, which was a significant year 1939, when the republic was occupied by Germany and what finished up on the first day of freedom of the Czechoslovak State. May 5, 1945. In the fifth chapter I describe constitutional developments in 1945-1948, when the constitution from 1920 was still valid. I have presented three of the Prague agreements in the subchapters, which have the main definition in the relations and in the distribution of a powers between the Czech and Slovak legal authorities. The sixth chapter is

named as the Constitution of the Czechoslovak Republic, where I try to make clear the different importance of the constitution and provide a theoretical framework of it. In the seventh chapter I describe Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic from 1960, often also titled as the Socialist Constitution. This period is an important period in particular, when we were transformed into Czechoslovak Socialist Republic, according to the constitution. The eighth and final chapter is devoted to the constitutional law of Czechoslovak Federation in 1968/1969. This period was very significant for the year 1968, when the Czechoslovak State changed from a unitary State to federal State, what meant that the Czechoslovakia became a state composed of the Czech Socialist Republic and Slovak Socialist Republic. In the end I try to compare all of the constitutions, to which is devoted mine work and highlight their differences.